Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Lucie Hrušková

Právo dítěte znát svůj původ vs. babyboxy

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Michaela Hendrychová, CSc.

Praha, prosinec 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6.12.2011 ……

Lucie Hrušková

OBSAH

ÚVOD 5

1 PRÁVNÍ ÚPRAVA 8

1.1 Mezinárodní smlouvy 8

1.1.1 Evropská úmluva o lidských právech 8

1.1.2 Deklarace práv dítěte 9

1.1.3 Mezinárodní pakty z roku 1966 10

1.1.4 Úmluva o právech dítěte 11

1.1.5 Evropská úmluva o osvojení dětí 13

1.2 Český právní řád 15

2 PRÁVO DÍTĚTE ZNÁT SVŮJ PŮVOD 18

2.1 Právo znát svůj původ jako osobnostní právo 18

2.2 Vztahy mezi rodiči a dětmi 18

2.2.1 Historický vývoj právní úpravy 18

2.2.2 Současnost 20

2.3 Určování mateřství 22

2.3.1 Surogační mateřství a utajované porody 22

2.3.2 Asistovaná reprodukce 23

2.3.3 Určování mateřství 26

2.4 Určení otcovství 26

2.4.1 Právní domněnky otcovství 27

2.4.2 Popření otcovství 34

3 BABYBOXY 45

3.1 Charakteristika 46

3.2 Babyboxy v České republice 47

3.3 Kritika a obrana babyboxů 48

3.4 Babyboxy v zahraničí 51

3.4.1 Německo 51

3.4.2 Slovensko 53

3.5 Dílčí závěry a judikatura 53

4 PROBLEMATIKA ANONYMNÍCH A UTAJENÝCH PORODŮ 58

4.1 Utajené porody v České republice 59

4.1.1 Problémy spojené se zákonem č. 422/2004 Sb. 61

5 OSVOJENÍ 65

5.1 Základní vymezení 65

5.2 Podmínky osvojení 66

5.2.1 Společné podmínky pro oba typy osvojení 66

5.2.2 Podmínky stanovené pouze pro nezrušitelné osvojení 68

5.3 Vznik a zrušení osvojení 68

5.4 Institut nezrušitelného osvojení vs. právo dítěte znát svůj původ 69

ZÁVĚR 72

POUŽITÉ ZKRATKY 75

POUŽITÉ PRAMENY 76

ABSTRACT 82

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS 84

ÚVOD

Každý člověk má své biologické rodiče – matku, která ho porodila a otce. Ne každý z nás má takové štěstí, aby mohl se svými biologickými rodiči vyrůstat, být jimi vychováván a dostávat od nich rodičovskou lásku. Někteří lidé své biologické rodiče nebo jednoho z rodičů nikdy nepoznají. Právo poznat své rodiče, svou minulost je jedním z nejdůležitějších práv vůbec. Rozvoj osobnosti člověka a jeho psychický vývoj je podmíněn znalostí vlastní identity, vlastních kořenů. Problémy s hledáním sama sebe spadají převážně do toho nejcitlivějšího období v lidském životě. Jedná se o období dospívání, kdy si dospívající jedinec snaží nalézt své místo ve společnosti, hledá sám sebe, ale snaží se objasnit i svůj biologický původ. V případě, když se člověk dozví, že není vychováván svými biologickými rodiči, chce zjistit jejich jména a důvody, které je vedly k jeho opuštění, svou výraznou roli sehrává i pouhá zvědavost.

Právo znát svůj původ, je v naší republice a ve světě poměrně diskutovaným tématem současnosti. S tímto právem je spojena řada otázek, například zda má právo znát svůj původ každý jedinec a zda je základním lidským právem. Otázky nejsou ryze právního charakteru, ale zasahují i do jiných oblastí jakými jsou etika, morálka a psychologie.

Právo dítěte znát svůj původ je aktuálním tématem již několik let a pravidelně se dostává do opozice vůči takovým institutům, jako jsou babyboxy nebo utajené či anonymní porody. Právo poznat a znát svou minulost souvisí také s nezrušitelným osvojením, kde se objevuje velmi výrazně, neboť osvojitelé jsou zapisováni do knihy narození na místo biologických rodičů. Také se právo na znalost svého původu odráží v právních domněnkách otcovství, které nám pomáhají řešit otázku, který muž za určitých předpokladů je považován za otce dítěte. Již zde vyplývá, že právo dítěte znát svůj původ není pouze úzce zaměřené, ale naopak se dotýká mnoha životních situací.

Téma „Právo dítěte znát svůj původ vs. babyboxy“ jsem si zvolila z více důvodů. Některé již byly nastíněny, například to je aktuálnost tématu, neboť v médiích je tato problematika poměrně často diskutovaným tématem a objevuje se celkem pravidelně. Jako další důvod bych uvedla provázanost jednotlivých institutů, ve kterých se toto právo uplatňuje, a které v životě každého z nás mohou někdy nastat. V neposlední řadě

jsem si toto téma vybrala i pro jeho zajímavost s jistou dávkou originality a nejednoznačnost.

Jak právo znát svůj původ, tak babyboxy a jim podobné instituty vyvolávají rozporuplné reakce a řadu otázek. Nad těmito reakcemi a otázkami bych se ve své práci chtěla pozastavit, rozebrat je a najít na ně odpověď. Budu se snažit popsat všechny argumenty a připojím vlastní názor na tuto problematiku.

Cílem této práce je jednak analýza právní úpravy, a to jak té české, tak mezinárodní. Dále bych se chtěla věnovat institutům moderní společnosti, tj. důsledkům rozvoje lékařské vědy a nových medicínských postupů. Samozřejmě nemůžu opomenout zmínit nově připravovaný občanský zákoník, který byl již v průběhu roku 2011 schválený vládou. Je důležité nahlédnout, jaké změny nás v rodinném právu čekají, aby odpovídalo aktuálnímu vývoji a trendům evropského rodinného práva.

Za další cíl mé práce si kladu za úkol zjistit, zda právní řád České republiky umožňuje v plné míře uplatnit právo znát svůj původ. Nemalou pozornost věnuji babyboxům, jejichž zavedení na území naší republiky vyvolalo řadu reakcí. Chtěla bych zachytit pohled na babyboxy ze všech stran, jak od jejich příznivců, tak odpůrců. Dlouholetá cesta babyboxů za záchranou dětských životů a za uznáním jejich existence není jednoduchá, ale jejich příznivci se nevzdávají a dále si stojí za svým názorem a hodnotami, jež uznávají.

V úvodu své práce se budu věnovat právní úpravě, která se dotýká práv dětí. V této části bych chtěla upozornit na podstatné instituty a práva, které vyplývají z mezinárodních úmluv, také bych chtěla zmínit, do jaké míry byla mezinárodní sférou ovlivněna česká právní úprava. V této kapitole bych se zaměřila na jednu z nejdůležitějších mezinárodních úmluv, která se dotýká práv dětí, a to je Úmluva o právech dítěte. Nepochybně ji můžeme označit za základní kámen mezi mezinárodními úmluvami, jež se týkají dětí a jejich základních práv. Mnohé další mezinárodní úmluvy i české zákony vycházejí právě z této Úmluvy a jejich článků. Neopomenu se zmínit ani o jiných mezinárodních dokumentech, jež přispěly podstatnou měrou k moderní úpravě, jak dětských práv, tak práv rodičovských.

Následuje kapitola zabývající se přímo právem dítěte znát svůj původ, ve které se budu tomuto právu věnovat hlavně jako právu osobnostnímu. Zaměřila bych se také na vztahy mezi rodiči a dětmi, kde bych poukázala na skutečnost, jak se právo dítěte

znát svůj původ prolíná celou lidskou společností již od dob Římanů. Také jsem do této kapitoly zařadila pojednání o určování rodičovství. Zaměřím se na nejen na určování mateřství a surogační mateřství, ale i na nové postupy v oblasti stále se vyvíjející lékařské vědy. Pojednání o určování otcovství bych chtěla věnovat větší prostor, neboť bych se chtěla pokusit zjistit, zda v souvislosti s pokrokem vědy mají právní domněnky otcovství stále ještě smysl. Neopomenu ani krátce popsat jednotlivé domněnky. K tomu připojím výklad ohledně popěrného práva nejvyššího státního zástupce a úvahy nad jeho právem vstupovat do rodiněprávních vztahů.

A konečně v další kapitole rozeberu tolik diskutované postavení babyboxů nejen v české společnosti. Chtěla bych se zaměřit na to, jak jsou vnímány odbornou i laickou veřejností. Zhodnotím několik argumentů, které se tohoto institutu dotýkají, a zaměřím se na to, kdy se dostávají do konfliktu s právem dítěte znát svůj původ. Také bych přidala několik poznatků ze zahraničí, hlavně z Německa, Slovenska a Francie.

Závěrem své práce bych se zmínila o kontroverzním institutu anonymních porodů a porodů s utajením totožnosti matky. Pokusím se zachytit myšlenky zákonodárců, protiargumenty odpůrců a příznivců a v neposlední řadě formulovat i vlastní názory a myšlenky.

Poslední kapitola by měla být pojata jako krátký exkurz v rámci osvojení, a to hlavně osvojení nezrušitelného.

Diplomovou práci bych zakončila shrnutím a zhodnocením získaných informací a myšlenek.

1 PRÁVNÍ ÚPRAVA

Právo znát svůj původ je statusovým právem každého z nás a jako takové musí být chráněno. Ochrana je v České republice realizována převážně mezinárodními smlouvami. Vnitrostátní právo upravuje tuto problematiku na úrovni ústavní.

1.1 Mezinárodní smlouvy

U lidských práv je zvláště klíčový vztah mezinárodního a vnitrostátního práva a způsoby aplikace norem mezinárodního práva o lidských právech. V České republice došlo ke změně v přístupu k mezinárodním smlouvám tzv. euronovelou Ústavy ČR, publikovanou pod číslem 395/2001 Sb., podle které jsou součástí právního řádu České republiky dle čl. 10 Ústavy vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána. Podstata tohoto článku je spatřována v tom, že ratifikované mezinárodní smlouvy mají přednost před zákonem, stanoví-li něco jiného než zákon. Jedná se převážně o smlouvy, které byly a jsou uzavírány v rámci Organizace spojených národů případně Rady Evropy či Evropské unie. Mezinárodní smlouvy týkající se právní ochrany dětí jsou datovány k počátku 20. století.

1.1.1 Evropská úmluva o lidských právech[1]

Evropská úmluva o lidských právech byla podepsána v Římě pod záštitou Rady Evropy dne 4. listopadu 1950. Smluvní strany se v ní zavazují ke kolektivní ochraně nejdůležitějších základních práv. K nim patří mj. právo na život, na svobodu, nedotknutelnost a bezpečnost osobnosti, právo na přiměřené soudní řízení, právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, právo na svobodné vyjádření názorů a na shromažďování, zákaz mučení, otroctví a nucených prací. Z hlediska tématu této diplomové práce je nejpodstatnější čl. 8 Úmluvy, a to odst. 1 *„Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí, korespondence.“* a odst. 2 *„Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu, ochrany pořádku*

[1] Evropská úmluva o lidských právech pro Českou a Slovenskou Federativní republiku vstoupila v platnost 18. března 1992 a ve Sbírce zákonů byla publikována pod č. 209/1992 Sb. Pro Českou republiku je závazná od 1. ledna 1993

a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Porušení čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech bylo předmětem stížnosti paní Pascale Odievre[2] podané proti Francii, kterou se zabýval Evropský soud pro lidská práva[3]. Stěžovatelka tvrdila, že Francie jí nezaručila právo na respektování soukromého a rodinného života, když jí její matka anonymně porodila a odložila[4]. Podrobnostmi ohledně stížnosti a rozsudku se budu zabývat podrobněji v kapitole 4.

1.1.2 Deklarace práv dítěte

Také Organizace spojených národů, resp. její Valné shromáždění dne 20. listopadu 1959 přijalo dokument, který měl řešit postavení dětí v rámci celé moderní společnosti, neboť pro poválečnou dobu, bylo potřeba zformulovat práva dětí, které by reflektovaly jejich základní potřeby. Není pochyb o tom, že navazuje na myšlenky, které se objevily již v Ženevské deklaraci práv dítěte[5], která nebyla právně závazná, ale byly v ní formulovány určité postoje k právům dětí, které se staly předlohou a inspirací právě pro Deklaraci práv dítěte.

Deklarace práv dítěte je tvořena preambulí a deseti zásadami. V preambuli je vysvětlen důvod právního zakotvení práv dětí. Úvodní princip deklarace je založen na antidiskriminačním charakteru[6], ale také na tom, že lidstvo je povinno dát dětem to nejlepší z toho, co jim může nabídnout. V první zásadě je vyjádřeno rovné postavení všech dětí, které se odráží ve stejném nahlížení na všechny děti bez ohledu na rasu, barvu pleti, náboženství a jiné rozdíly, které by mohly vzbuzovat diskriminační jednání. Druhá zásada uvádí, že je dítě poživatelem zvláštní ochrany. Měřítkem je zájem dítěte. Tato zásada se protkává s právem dítěte znát svůj původ, neboť dítě má zájem na tom, znát své biologické rodiče a svou identitu. Třetí a čtvrtá zásada se dotýkají práva dětí na jméno a požívání výhod ze systému sociálního zabezpečení. Zásada uváděná na pátém místě se zaměřuje na postižené děti a jejich práva. Z šestého principu nevyplývají přímo práva, ale naopak je zde vyjádřena potřeba lásky a porozumění

[2] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. února 2002, Sbírka rozsudků a rozhodnutí
[3] Evropský soud pro lidská práva byl zřízen při Radě Evropy, se sídlem ve Štrasburku
[4] HUBÁLKOVÁ, E.: Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*. 5-6/2003, s. 282 a násl.
[5] Mezinárodní dokument přijatý Společnosti národů v roce 1924
[6] JÍLEK, D.: Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právník.* 4/1990, s. 364 a násl.

k harmonickému vývoji dětí. Rodinnému prostředí je přikládán důležitý význam, neboť pokud je to možné, má dítě vyrůstat v péči svých rodičů. I zde je návaznost na právo dítěte znát svůj původ, kde se dává často do komparace rodinné zázemí s výchovou ústavní či odkládání dětí do babyboxů. Podle zásady sedmé má dítě právo na vzdělání. Osmý princip stanoví, že dítě bude mezi prvními, komu bude poskytnuta pomoc a ochrana, která je v deváté zásadě rozvedena podrobněji tak, že dítě musí být chráněno před všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování, je zde explicitně řečeno, že dítě se nikdy nemůže stát předmětem obchodu. Desátá poslední zásada se zmiňuje o tom, že každé dítě musí být chráněno před diskriminací.

Deklarace práv dítěte není závazným dokumentem, stejně tak jako Ženevská deklarace, ale je z ní znát odhodlání, které se odráží i v dalších mezinárodních dokumentech, které se zabývají právy a základními potřebami dětí.

1.1.3 Mezinárodní pakty z roku 1966[7]

Nejuniverzálnějšími právně závaznými dohodami o lidských právech sjednanými pod záštitou Organizace spojených národů jsou dva mezinárodní pakty o lidských právech - jeden o občanských a politických právech a druhý o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba pakty obsahují velmi široký katalog lidských práv, který v sobě zahrnuje i práva dětí. To znamená, že pakty obsahují práva, která má každý člověk bez rozdílu věku. Tato myšlenka je vyjádřena v preambuli Mezinárodního paktu o občanských a politických právech tím, že se hovoří o rovných a nezcizitelných právech všech členů rodiny, která jsou základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě. Oba pakty a z nich vyplývající práva dětí jsou pro smluvní státy závazné. Státům následně vznikají mezinárodní závazky, které je nutné splnit prostřednictvím vnitrostátního zákonodárství.

V rámci právní ochrany rodiny a dítěte je nutné uvést jeden z nejdůležitějších článků Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, a to čl. 23 odst. 1, který chápe rodinu jako základní kámen celé společnosti, která zasluhuje náležitou

[7] Pakty byly publikovány ve Sbírce zákonů jako vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 120/1976 Sb., Česká republika je jimi vázána od 1. ledna 1993, ČSSR podepsala Pakt o občanských a politických právech dne 7. října 1968 a ratifikační listina byla uložena dne 23. prosince 1975. Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech byl ČSSR podepsán také dne 7. října 1968 a ratifikační listina uložena ve stejný den jako ratifikační listina u Paktu o občanských a politických právech

ochranu. Tento článek má spojitost také s čl. 17, zde je vyjádřena zásada, že nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny a domova. Také Pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech poskytuje rodině zvláštní ochranu.

Podle čl. 24 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech by mělo dítě být chráněno před jakoukoli formou diskriminace, s ohledem na jeho nezletilost. Navazujícím odst. 2 se zajišťuje, aby dítě po porodu bylo zaregistrováno a dostalo jméno, odst. 3 reflektuje právo dítěte na státní příslušnost. Snahou je docílit toho, aby každé dítě mělo státní občanství, aby nikdo nezůstal bez státní příslušnosti. Opět tyto práva poskytuje také Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech, konkrétně čl. 10 odst. 3, v němž je zakotveno postavení matek před a po narození dítěte a zdůrazňuje povinnost států přijmout opatření proti jakékoli diskriminaci dětí na základě rodinného či jiného původu a nutnost jejich ochrany před hospodářským či sociálním vykořisťováním.

I další články v paktech upravují právní postavení dětí mladistvých v různých aspektech lidského života. Od trestně právních záležitostí po sociální požadavky, které by měly státy zajistit.[8]

1.1.4 Úmluva o právech dítěte.[9]

Úmluva o právech dítěte (dále jen „Úmluva“) byla podepsána v New Yorku dne 20. listopadu 1989. Žádná jiná mezinárodní smlouva nebyla podepsána a ratifikována tolika státy. Tato mezinárodní smlouva se dotýká přímo práv dětí a odráží i jejich základní potřeby. Dle doc. Mag. phil. Dr. jur. Haralda Ch. Scheu, Ph.D.[10] je Úmluva *„Nápadně neurčitá a nejasná mezinárodněprávní smlouva.“* To je způsobené hlavně měkkými formulacemi a také tím, že Úmluva neobsahuje žádné konkrétní závazky pro státy, které ji podepsaly.[11]

---

[8] JÍLEK, D.: Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právník.* 4/1990, s. 364 a násl.
[9] Úmluva o právech dítěte byla podepsána v New Yorku v roce 1989, ratifikována 6. února 1991, pro Českou republiku je závazná od 1. ledna 1993, publikována ve Sbírce zákonů jako Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.
[10] SCHEU, H.: Mezinárodní ochrana práv dítěte. *Acta Universitatis Carolinae – Uridica.* 3-4/1998, s. 59 a násl.
[11] SCHEU, H.: Mezinárodní ochrana práv dítěte. *Acta Universitatis Carolinae – Uridica.* 3-4/1998, s. 59 a násl.

Tato mnohostranná smlouva stanoví nejen občanská, politická, ekonomická, ale i sociální a kulturní práva dětí, v tom je její síla, neboť práva v ní uvedená práva nejsou jen útržkovitá, ale jde o celistvý katalog lidských práv. Práva dětí jsou integrální součástí lidských práv. Úmluva je formulována velmi svědomitě a univerzálně, snaží se o to, aby byla použitelná pro všechny státy světa, bez ohledu na jejich politické smýšlení či kulturu, tak aby byla přijata, co nejširším počtem států. Je to první závazný právní dokument, který se věnuje pouze otázkám dětí a jejich právům. Úmluva pokrývá přibližně čtyři kategorie práv dětí, a to práva na život a přežití, práva na osobní rozvoj, právo na ochranu a participační práva. Úmluva doplňuje a zdokonaluje předcházející mezinárodní smlouvy a úmluvy.

Úmluva je členěna do tří částí, první je preambule, na ni navazují hmotněprávní normy a dále jsou zde upraveny procesní otázky. Úmluva v čl. 1 definuje, kdo se považuje za dítě.[12] Je zde uvedena horní věková hranice 18 let, která není pro smluvní strany obligatorní. Tento článek nám bohužel nedává odpověď na otázky, kdy život dítěte začíná. V článku druhém se potvrzuje již v několika úmluvách zmíněný antidiskriminační princip. Jedna ze zásadních změn je rozhodovat vždy v zájmu dítěte, tato zásada vyplývá z čl. 3 *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.“* To znamená rozhodovat v zájmu dítěte nejen v politické oblasti, ale hlavně v běžném životě. Z hlediska práva znát svůj původ je nejpodstatnější čl. 7, ve kterém je zakotveno právo dítěte znát své rodiče, s dodatkem pokud je to možné, tento článek zaručuje na mezinárodní úrovni dítěti právo znát své biologické rodiče a zachování rodinných svazků. Je vyjádřením práva dítěte znát svůj původ. Úmluva stanovuje smluvním státům povinnost zabezpečovat provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím, v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti. V případě, že by tyto práva nebyly dostatečně nebo vůbec prováděny v intencích Úmluvy, mohlo by to být považováno za porušení smluvního závazku, které by způsobilo vznik mezinárodní odpovědnosti státu. Poprvé definovaným právem v Úmluvě, je právo dítěte vyrůstat v rodině. V čl. 9 je uvedeno

[12] Úmluva o právech dítěte, čl. 1 „Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“

právo dítěte na rodičovskou péči, tento článek se stal základem pro zrušení § 46 zákona o rodině, o kterém rozhodl Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 28. března 1995.[13] Konvence umožňuje dětem zapojovat se do společenského života a to čl. 12, dle kterého dítěte může vyjádřit vlastní názor, s ohledem na jeho zralost a věk. S tím souvisí i svoboda projevu zakotvená v čl. 13 a možnost sdružovat se a shromažďovat se dle čl. 15 Úmluvy. Navazující články Úmluvy přiznávají ochranu postiženým dětem, uprchlíkům a dětem zbaveným rodinného života. Úmluva pokrývá práva, která se týkají i přežití dítěte, například čl. 24, odst. 1 *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání rehabilitačních a léčebných zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.“* Úmluva pokrývá i další oblasti jako hospodářská a sociální práva nebo soudnictví ve věcech mládeže. Dle Dalibora Jílka *„Úmluva přikládá značný význam rodinným či podobným svazkům a snaží se vytvořit rovnováhu mezi zájmy rodičů a dětí.“*[14]

Tím, že státy Úmluvu přijaly, zavázaly se k přijetí legislativních změn na základě Úmluvy a musí podávat Výboru pro práva dětí OSN zprávu o postupu implementace Úmluvy a o stavu dětí v jejich zemi. Výbor kontroluje dodržování Úmluvy, v případě, že není spokojen, požaduje po smluvních státech nápravu. Tento proces se týká také České republiky, která je také smluvním státem Úmluvy.[15] Právní normy upravené v část druhé Úmluvy jsou procesními normami.

1.1.5 Evropská úmluva o osvojení dětí[16]

Evropská úmluva o osvojení dětí byla přijata ve Štrasburku v roce 1967, s cílem dosáhnout v členských zemích Rady Evropy sblížení zásad právní úpravy osvojení, tato myšlenka je vyjádřena přímo v preambuli.

---

[13] Nález Ústavního soudu ze dne 28.3.1995, sp.zn.: Pl ÚS 20/94
[14] JÍLEK, D.: Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právník.* 4/1990, s. 364 a násl.
[15] Úmluva o právech dítěte, čl.42 „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.“ a čl.43 odst. 1 „Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, při plnění závazků přijatých touto úmluvou se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.“
[16] Úmluva o osvojení dětí byla podepsána ve Štrasburku v roce 1967, Česká republika ji ratifikovala 8. září 2000 a v platnost vstoupila v prosinci roku 2000, publikována byla pod č. 132/2000 Sb.

V čl. 2 je podstatný z hlediska vymezení skutečností podstatných pro osvojení dítěte, konkrétně je zde uveden věk osvojovaného dítěte, a to jeho horní hranice – 18 let, dále by dítě nemělo uzavřít sňatek a dle zákona se nepovažuje za zletilé. Úmluva také říká, že osvojení je platné pouze v případě, že o něm rozhodl soud nebo správní orgán.

Podle čl. 5 odst. 4 této Úmluvy *„Souhlas matky s osvojením jejího dítěte nebude akceptován, pokud bude udělen v takové lhůtě narození dítěte, jež bude kratší šesti týdnů. Tato doba může být předepsána zákonem, anebo, v případě, že žádná taková lhůta není stanovena, ve lhůtě, která podle stanoviska příslušného orgánu bude matce umožňovat, aby se dostatečně zotavila po porodu dítěte.“*

Úmluva vymezuje i osobu osvojitele v čl. 7. Osvojitel má možnost osvojit si dítě, pokud dosáhl minimálního věku stanoveného pro tento účel, přičemž tento věk nebude méně než 21 a více než 35 let.

Usnadnění osvojení je jedním z argumentů zastánců anonymních porodů. Z důvodu, aby bylo vyhověno požadavkům mezinárodních dokumentů, jsou návrhy zastánců takové, že by matka souhlasila s osvojením bezprostředně po porodu, ačkoliv takový souhlas by byl účinný a vykonatelný až po uplynutí šesti týdnů. JUDr. Eva Hubálková, Ph.D. K tomuto návrhu uvádí „*Tento argument je nesporně veden blahem dítěte, nemusí však nutně platit jen u matek, které chtějí rodit anonymně či utajeně. Kterákoliv z nich by ve prospěch svého dítěte měla mít možnost souhlasit s jeho osvojením ihned. Odpadl by totiž problém, že zanechá své dítě v kojeneckém ústavu a již se tam nikdy nevrátí. Souhlas s osvojením musí pak dát soud, který ve většině případů nejedná rychle, přestože z hlediska mezinárodních závazků by měl.“*[17]

JUDr. Eva Hubálková, Ph.D. shrnuje argumentaci zastánců a odpůrců anonymních a utajených porodů a přidává k nim vlastní názory a myšlenky. Právě názory v článku vyslovené byly a jsou ojedinělé, vzhledem k přístupu odborníků a společnosti k této problematice. Osobně s názorem JUDr. Hubálkové, Ph.D. souhlasím, jsem vedena jednoduchou myšlenkou, že co zachrání život alespoň jednoho dítěte, by mělo být podpořeno. Na druhou stranu jsem si vědoma toho, že se zde

[17] HUBÁLKOVÁ, E.: Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*. 5-6/2003, s. 282 a násl.

střetává zájem dítěte znát svůj původ a zájem matky utajit porod, případně i svou totožnost.

Základní myšlenka uzákonění anonymních a utajených porodů je zřejmá, pomoci ženám, které nechtějí být matkami, které nepociťují rodičovskou zodpovědnost vůči dítěti, s porodem a utajit jejich totožnost vůči lékařům a ostatním pracovníkům lékařského zařízení, případně i vůči rodině. S postupem času přichází problémy, které jsou spojeny s potřebou osvojených dětí hledat svou identitu, hledat sama sebe. Ve svém článku hovoří JUDr. Hubálková, Ph.D. o řešeních či východiscích, které by se uplatnily za této situace, tyto řešení jsou dle mého názoru kompromisem mezi protichůdnými zájmy matky a jejího dítěte.[18]

1.2 Český právní řád

Nejdůležitějším vnitrostátním právním předpisem, který je spojen s osobnostními právy, konkrétně s právem dítěte znát svůj původ, je Listina základních práv a svobod. Tuto problematiku upravují i zákony, jako předpisy nižší právní síly.

Česká republika, stejně jako jiné státy upravuje ochranu osobnostních práv na ústavní úrovni. Ústavní základy ochrany osobnosti tvoří zákon č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod v platném znění (dále je „Listina“), která je dle čl. 3 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) součástí ústavního pořádku České republiky. V Listině je již v úvodu jasně deklarováno, že základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Také je v čl. 1 vyzdvihnuta rovnost lidí, která je určitým vedoucím principem tohoto ustanovení. V právu znát svůj původ se čl. 1 odráží také, neboť základním právem každého člověka je být si s ostatními rovný v důstojnosti a právech. Z toho můžeme vyvodit, že každý z nás má právo znát nejen své biologické rodiče, ale i svou minulost. Čl. 3 Listiny ve vztahu k základním právům a svobodám zaručuje rovnost bez rozdílu – zákaz diskriminace. V tomto článku je uveden pouze demonstrativní výčet možných příčin diskriminace. I v mezinárodních smlouvách je zákaz diskriminace jedním ze základních práv, a to v čl. 2 Všeobecné deklarace OSN nebo čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně

[18] HUBÁLKOVÁ, E.: Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*. 5-6/2003, s. 282 a násl.

lidských práv a základních svobod z roku 1950.[19] Jak s ochranou osobnosti, tak s právem znát svůj původ souvisí čl. 6 Listiny, podle kterého *„Každý má právo na život a lidský život je hoden ochrany již před narozením“*. Právo na život patří k nejdůležitějším základním právům a mnoho dalších práv se od něj odvíjí. Zde můžeme shledávat propojení s babyboxy, jejich příznivci totiž vyzdvihují právo na život nad právem znát své biologické rodiče.[20] Další články Listiny mají významné postavení v ochraně osobnostních práv, jsou to čl. 7 a 10[21], na základě kterých je zajištěna nedotknutelnost osoby a zaručená osobní svoboda. Z hlediska práva znát svůj původ je také podstatné uvést čl. 32 Listiny, který v odst. prvním vyzdvihuje nezastupitelnou roli rodiny, která je pod ochranou zákona. Také zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Ochranou se rozumí nejen právní ochrana, ale také sociální zvýhodnění právem poskytovaná. Rodičovstvím se rozumí rodičovství matky a otce, není podmínkou, aby byli manželé. Pojem rodičovství v tomto případě nemá biologický, ale spíše právní význam.[22] Prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c.[23] k tomu ve svém komentáři uvádí *„Ve smyslu čl. 32 odst. 1 je otcem muž, kterému konkrétně svědčí domněnka podle § 51 až 54 zák. o rodině, tj. muž o kterém podle zákona platí, že je otcem dítěte, u matky jde přirozeně i o rodičovství založené umělým oplodněním, v případě adopce jsou rodiči rodičové adoptivní, a to v případě osvojení zrušitelného po dobu jeho trvání, u nezrušitelného je to provždy.“* Odst. druhý poskytuje ochranu těhotným ženám. Navazující třetí odst. zase přiznává dětem narozeným v manželství i mimo něj stejná práva. Odst. čtvrtý čl. 32 Listiny stanoví *„Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona“*. Tento odst. rozlišuje mezi péčí o děti

[19] PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. Díl 2. Práva a svobody.* 2. vydání. Linde Praha a.s., 2002. s. 256 a násl.
[20] http://www.statim.cz/uvod.php
[21] Listina základních práv a svobod, čl.7 odst.1 „Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem“ a čl 10 odst.2 „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života“
[22] PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. Díl 2. Práva a svobody.* 2. vydání. Linde Praha a.s., 2002. s. 256 a násl.
[23] PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. Díl 2. Práva a svobody.* 2. vydání. Linde Praha a.s., 2002. s. 256 a násl.

a výchovou, přestože se týká obou.[24] Z tohoto vyplývá, že rodiče mají právo, nikoliv povinnost pečovat o své děti a vychovávat je. V případech, kdy se rodiče rozhodnou toto právo nevyužít, na řadu přichází institut náhradní rodinné péče, která je pro dítě poslední možností, jak může vyrůstat v rodinném prostředí. Pokud se dítě nepodaří umístit do náhradní rodiny, jako další na řadu přichází ústavní výchova, která je další variantou pro opuštěné dítě, jež jejich biologičtí rodiče odmítají, případně nemohou vychovávat. Zákon vzdání se rodičovských práv nepřipouští, stejně tak dítě se nemůže vzdát svého rodiče. Toto je podstatná skutečnost, která se uplatňuje v argumentaci proti babyboxům.

Osobnostní práva a jejich ochranu upravuje samozřejmě také zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále je „OZ“) v § 11 a následujících. Rozumí se tím ochrana všeobecných osobnostních práv, v Občanském zákoníku je tato ochrana pojímána poměrně rozsáhle.[25] Práva, která Občanský zákoník chrání, jsou spojeny s osobností každého člověka, proto tyto práva nabývá člověk narozením, případně již před narozením jako nasciturus a ztrácí je smrtí.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“) upravuje také některé instituty rodinného práva, konkrétně určování sporného mateřství a otcovství. Žalobu ve věci osobního stavu dle § 80 písm. a) OSŘ je možno využít při zjišťování sporného rodičovství. Řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů je řízení nesporným, které je zahrnuto do řízení péče o nezletilé dle § 73 tohoto zákona.

Zákon, ve kterém jsou upraveny práva a povinnosti rodičů a dětí, ale i jejich vzájemné vztahy, je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“), který je základním rodinněprávním předpisem. Zákon o rodině upravuje ve své části první manželství, v části druhé vztahy mezi rodiči a dětmi a výživné upravuje část třetí. Tento zákon z roku 1963 má velký význam z hlediska práva dítěte znát svůj původ, neboť na základě institutů v něm obsažených napomáhá ke zjištění původu dítěte, zejména právní úpravou určování rodičovství.

---

[24] PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. Díl 2. Práva a svobody.* 2. vydání. Linde Praha a.s., 2002. s. 256 a násl.
[25] ŠVESTKA, Jiří, et al. *Občanské právo hmotné 1*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 199 a násl.

2 PRÁVO DÍTĚTE ZNÁT SVŮJ PŮVOD

2.1 Právo znát svůj původ jako osobnostní právo

Každý člověk je jedinečný, každý člověk je osobnost, z toho důvodu mu jsou právním řádem poskytována určitá nezadatelná práva, která ho mají chránit a jsou důležitá pro jeho postavení ve společnosti. Tyto práva nazýváme právy osobnostními. Uplatňuje se v nich nejen právo, ale i morálka, která právem jako takovým prostupuje a neměla by s ním být v rozporu. Osobnostní práva jsou důležitá pro vymezení postavení jedince vůči ostatním, pro vymezení jeho zájmů v právních vztazích, které mezi jedinci vznikají. Tyto práva se odráží v základních právech, které vznikají na základě uspokojování základních lidských potřeb. Do osobnostních neboli statusových práv řadíme práva, která jsou s nějakou konkrétní osobou přímo spojena. Jedná se o celou řadu práv, od těch nejdůležitějších, jako je právo na tělesnou integritu, osobní svoboda až po právo na listovní tajemství. K jejich omezení může dojít na základě svolení dané osoby nebo z taxativně vymezených důvodů v zákoně. Ochrany se lze domáhat prostřednictvím soudu. Osobnostní práva jsou založena na objektivním principu odpovědnosti, to znamená, že se nevyžaduje prokázání zavinění. Právo znát svůj původ není přiznáno zákonem ani jiným právním předpisem, ale lze ho označit za osobnostní právo každého jednotlivce.

2.2 Vztahy mezi rodiči a dětmi

2.2.1 Historický vývoj právní úpravy

Vztah rodičů a dětí nelze snadno definovat, nemůžeme ho ani jednostranně popsat, neboť je tento vztah nutné vidět z více pohledů, a to jak z pohledu rodičů, tak dětí. K pochopení podstaty těchto vztahů je třeba poznat i historické prameny, které nám dokážou přiblížit jejich vývoj.

Rodina v římském právu byla pojímána jako jednota osob a majetku, která byla podřízena neomezené moci patera familiae, tento typ rodiny se označuje jako patriarchální.[26] Členové rodiny vůči sobě nebyli v rovnoprávném postavení. Pater familia disponoval mocí nad manželkou – označovaná jako manus. Otec rodiny měl

[26] KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. : *Římské právo*. 2. vydání.: C. H. Beck, 1997. s. 132 a násl.

také neomezenou moc i nad dítětem, patria potestas, která se zahrnovala sféru nejen osobní i majetkovou. Otec dokonce mohl rozhodovat o životě a smrti svých dětí.[27] To znamenalo, že mohl odložit novorozeně, mohl ho prodat do otroctví nebo vydat dítěte poškozenému. Členství v římské rodině mohlo být založeno také osvojením. Často se tak stávalo, pokud pater familia neměl mužského potomka. Již v římském právu existovala domněnka určení otcovství, ze které vyplývalo, že za otce dítěte narozeného v řádném manželství se považoval manžel ženy, pokud se dítě narodilo nejdříve v sedmém měsíci po uzavření manželství nebo naopak nejpozději do desátého měsíce po skončení manželství. Postupně se stále dominantnějším stávalo pokrevní příbuzenství, společně s tím naopak slábla moc otce.

V dalších obdobích docházelo s postupným pokrokem společnosti ke změně přístupu ve vztazích mezi rodiči a dětmi. K těmto změnám docházelo velmi pomalu, většina evropských právních řádů byla ovlivněna právě římským právem, ale také přirozenoprávní naukou.

V souvislosti se změnami ve společnosti lze dodat, že nemanželské děti, které nepocházely z cizoložství, byly zrovnoprávněny v roce 1786 jedním z josefínských patentů.

V 19. století se v Evropě v oblasti určování otcovství vyvinuly dva přístupy, respektive dvě právní úpravy, jak bylo možné určit otcovství k dítěti. Francouzský občanský zákoník Code Civile, který byl vydán v roce 1804, zdůrazňoval roli rodiny a rodinných vztahů, proto také přiznával vysokou míru ochrany manželství a dětem, které z něj vzešly. Code Civil, jehož obsah byl převážně konzervativní, přinášel možnost uznání nemanželského dítěte za vlastní dítě, ale byly pro něj nastaveny zvláštní podmínky. Na druhou stranu, pokud bylo dítě uznáno, současně mu bylo přiznáno i omezené dědické právo.[28] Druhý systém reprezentuje přirozenoprávní Obecný zákoník občanský z roku 1811 (dále jen „ABGB“), který byl platný na našem území, a také upravoval poměry mezi rodiči a dětmi. Vycházel ze základního principu – „mater semper certa est“ a z toho, že dítě má právní nárok na určení svého otce. ABGB již obsahoval právní domněnku určení otcovství, a to v ustanovení § 163 ABGB *„O kom*

[27] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 92 a násl.
[28] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 74 a násl.

se prokáže, že s matkou dítěte obcoval v době, od které neprošlo až do jejího slehnutí méně než 180 a více než 300 dní, nebo kdo to i jen mimo soud dozná, o tom platí domněnka, že dítě zplodil.“[29]

Zákon o právu rodinném z roku 1949 se stal dalším mezníkem v úpravě rodinných poměrů, zákon byl odrazem změněných společenských podmínek. Jedna z nedůležitějších právních změn je spatřována v zrovnoprávnění postavení dětí, to znamená, že byl odstraněn rozdíl mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Zrovnoprávnění dětí mělo dopad hlavně v dědickém právu a ve vyživovací povinnosti. Také byl zaveden institut rodičovské moci, která náležela oběma rodičům bez rozdílu a obsahovala práva a povinnosti rodičů vůči dítěti. Tato moc měla také určité institucionální prvky. K zániku rodičovské moci docházelo nabytím zletilosti dítěte.[30]

Zákon o rodině byl vyhlášen pod číslem 94/1963 Sb., jak již bylo uvedeno, je to základní rodinněprávní předpis. Přijetí tohoto zákona znamenalo další krok v modernějším chápání vztahů rodičů a dětí. Jak zmiňuje doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.[31] *„V zákoně o rodině z roku 1963 již byly upraveny všechny povinnosti a práva rodičů a dětí.“*

Mezinárodní dokumenty měly na vztahy mezi rodiči a dětmi také podstatný vliv. Na základě Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 přijaté na půdě Organizace spojených národů se změnilo nazírání na postavení dětí, většina evropských zemí zrovnoprávnila postavení dětí manželských a nemanželských. Jako další významný dokument můžeme zmínit Deklaraci práv dítěte[32] z roku 1959, která se zaměřuje hlavně na postavení nezletilých dětí, jejich práva a ochranu.

2.2.2 Současnost

Institut rodiny během posledních šedesáti let prošel významnou změnou a vývojem, jež můžeme charakterizovat jako přechod od tradičního pojetí rodiny k postmodernímu. Právní úprava v oblasti rodinného práva v období totalitního státu byla pevná a stabilní, ale byla postavena na jiných hodnotách. V posledních desetiletích

[29] Zákon č. 946/1811 sb. z. s., obecný zákoník občanský.
[30] ŠVESTKA, Jiří, et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 82 a násl.
[31] ŠVESTKA, Jiří, et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 83 a násl.
[32] http://www.vlada.cz/assets/tema/Charta_detskych_prav.pdf

oblast právní úpravy vztahů rodičů a dětí prochází určitým vývojem v závislosti na změnách ve společnosti. S tím souvisí také pokrok v oblasti vědy, který v mnohém předčil naše očekávání. V souvislosti s právem dítěte znát svůj původ je třeba zdůraznit hlavně vývoj v oblasti lékařství a genetiky.

Pokrok v medicíně a s ní příbuzných oborech je určitým hnacím motorem, který nastartoval změny v oblasti chápání rodinného práva. Je třeba zmínit několik hlavních mezníků, které jsou v dnešní době diskutovány, a které byly důvodem pro zakotvení změn v právní úpravě rodinného práva.

Asistovaná lidská reprodukce, která je označením pro lékařské metody, při kterých dochází k manipulaci se zárodečnými buňkami nebo s embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem léčby neplodnosti ženy nebo muže.[33] Tato metoda léčby neplodnosti má své zastánce, ale i odpůrce. Navození početí nepřirozenou cestou vyvolává řadu otázek a morálních, etických a právních dilemat, neboť tím, že člověk do určité míry ovládl reprodukci, může dojít i ke zneužití této možnosti. Takový pokrok byl jedním z důvodů novely zákona o rodině v roce 1998, kdy bylo přidáno ustanovení, že matkou dítěte je žena, která ho porodila.

Zejména v paternitních sporech mají důležitou roli metody analýzy DNA, respektive vědecké metody odhalení genetického původu jedince. Tyto metody by mohly mít za následek, že by přestalo existovat sporné rodičovství, tedy i celý systém domněnek otcovství. V současnosti, kdy je možnost zjistit svůj genetický původ relativně snadné, by nemělo být jedincům v poznání své biologické minulosti bráněno. Opět zde vyvstávají etické a morální aspekty. Platný zákon o rodině ve svém § 54 odst. 1[34] stanoví třetí domněnku otcovství, dle které může o otci dítěte rozhodnout soud, který využije pro své rozhodnutí metod analýzy DNA.

Asistovaná reprodukce a genetika nejsou jedinou oblastí, kterou pokrok zasáhl. Rodinný život či soužití bylo v posledních letech značně přehodnoceno. Původní model rodiny, kdy se z manželství narodí dítě, již není tolik častý, naopak stále více dětí se rodí mimo manželství. Je zřejmé, že lidé dnes neuznávají manželství, jako nutnost, která by měla předcházet početí dítěte. Těhotenství matky v současnosti plánují daleko

---

[33] FRINTA, O.: Asistovaná reprodukce - nová právní úprava. *Právní fórum.* 4/2007, s. 123 a násl.

[34] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 54 odst. 1 *„Nedošlo-li k určení otcovství podle předchozích ustanovení, může dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud.“*

více, než tomu bylo dříve, samozřejmě k tomu přispívá dostupná antikoncepce, která dává ženám i mužům možnost volby. Náhoda v mateřství již nesehrává takovou roli jako dříve a rodiče se mohou rozhodnout, zda dítě chtějí či ne. Trendem posledních let je také vyšší věk prvorodiček.

2.3 Určování mateřství

Mater semper certa est - toto pravidlo má své kořeny v římském právu a v českém právním řádu platí až do roku 1998, kdy se datuje poslední velká novela zákona o rodině. Zákonem do té doby nebyly stanoveny podmínky pro určení mateřství, ale vzhledem k pokroku lékařské vědy se postupně měnil přístup k mateřství ženy.[35] Důsledek této novely lze spatřovat také v tom, že došlo k přejmenování části druhé zákona o rodině z původního „Určování otcovství" na "Určování rodičovství".

2.3.1 Surogační mateřství a utajované porody

Jedním z impulsů byl zmíněný lékařský pokrok v oblasti asistované reprodukce a konkrétně tzv. surogační mateřství[36] a utajované porody. Surogační mateřství je dle J. Haderky „nájem dělohy" jiné ženy *„Jde o situaci, kdy buď za úplatu, nebo snad i bezúplatně je zde zjednána žena (její osobní stav není rozhodný), a to za tím účelem, aby se dala arteficiálně inseminovat (zpravidla mužem z objednatelského páru manželů), nebo aby si dala implantovat embryo, obstarané objednatelským párem, dítě odnosila a po porodu je odevzdala objednatelům (recipientům)."*[37]

Tato problematika je poměrně složitá a v Evropě se k ní legislativa staví poněkud zdrženlivě. Rozlišujeme dva různé případy surogačního mateřství – částečné náhradní mateřství a plné náhradní mateřství. V prvním případě je použito vajíčko náhradní matky, ale sperma muže objednatelského páru. Z toho vyplývá, že matkou biologickou a právní je sjednaná žena a biologickým otcem dítěte je muž z objednatelského páru, nejsou zde žádné právní pochybnosti o mateřství a otcovství k dítěti. V druhém případě se oplodněné vajíčko objednatelského páru zavede do dělohy sjednané ženy, zde je pochybnost při určování mateřství, otcem dítěte je samozřejmě muž z objednatelského

[35] ŠVESTKA, Jiří, et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 72 a násl.
[36] HADERKA, J.: Surogační mateřství. *Právní obzor*. 10/1986, s. 917 a násl.
[37] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 76 a násl.

páru. Na povrch vystupuje otázka, zda v druhém případě surogačního mateřství je matkou dítěte žena, která poskytla vajíčko a je s dítětem geneticky spřízněná, nebo žena, která dítě porodila. Toto je stále předmětem mnoha debat nejen na národní, ale také na mezinárodní úrovni. Český právní řád zabránil, aby docházelo k těmto sporům a nejasnostem ustanovením § 50a zákona o rodině. V Německu byl přijat speciální „zákon na ochranu embryí“[38] již v roce 1990. Hlavním smyslem tohoto zákona je zamezit zneužívání reprodukčních technik.

Nový § 50a od novely z roku 1998 zní *„Matkou dítěte je žena, která dítě porodila“*. Toto ustanovení má kogentní charakter, nelze se od něj v žádném případě odchýlit. Na základě výše uvedeného došlo k vymezení matky tzv. genetické či biologické. S tímto paragrafem jsou spojeny určité právní důsledky, které nelze přehlížet, neboť na jeho základě nemůžou být pochyby spojené s asistovanou reprodukcí. Matkou dítěte bude vždy žena, která ho porodí.[39]

Prosazení tzv. porodu s utajením totožnosti matky došlo ve spojení s přijetím zákona č. 422/2004 Sb., kterým se mění zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 30/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Tato úprava nabyla účinnosti dne 1.9.2004. V tomto směru se vztah mezi matkou a dítětem nijak nemění, vzhledem k tomu, že vztah ex lege vzniknul. Tato problematika je dále řešena v kapitole 5.[40]

2.3.2 Asistovaná reprodukce

S problematikou určování mateřství je spojována asistovaná reprodukce. Od roku 2006 platí v České republice nová úprava asistované reprodukce, a to dle zákona č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, který nabyl účinnosti dne 1. června 2006. Zákon č. 227/2006 Sb. totiž začlenil nová ustanovení 27d

[38]Gesetz zum Schutz von Embryonen, dostupný z http://www.gesetze-im internet.de/eschg/BJNR027460990.html

[39] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 76 a násl.

[40] ŠVESTKA, Jiří, et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 72 a násl.

až § 27h do zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu. Přímo v ustanovení § 27d je definován pojem asistovaná reprodukce *„Asistovanou reprodukcí se rozumí postupy a metody, při kterých dochází k manipulaci se zárodečnými buňkami nebo s embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem léčby neplodnosti ženy nebo muže.“* Těmito postupy a metodami jsou odběr zárodečných buněk a umělé oplodnění ženy, a to je možné třemi způsoby – prvním možným způsobem je oplození vajíčka spermií mimo tělo ženy, druhým způsobem je přenos embrya do pohlavních orgánů ženy a třetí možností je zavedení zárodečných buněk do pohlavních orgánů ženy. Z dalších ustanovení vyplývají podmínky, jak lze asistovanou reprodukci zrealizovat. Asistovanou reprodukci lze provést na základě písemné žádosti ženy a muže, podmínkou je, že se musí jednat o „neplodný pár“[41]. Zákon jasně stanoví, že muž a žena, kteří o umělé oplodnění žádají, nemusí být manželé, ale nesmí být v takovém příbuzenském poměru, který by vylučoval uzavření manželství.[42] Umělé oplodnění lze provést u ženy, která je v plodném věku a nebrání tomu její zdravotní stav. Žádost obsahuje souhlas muže s provedením umělého oplodnění ženy. Žádost nesmí být starší než 24 měsíců, pokud by se během dvouleté lhůty umělé oplodnění nezdařilo a neplodný pár by chtěl v dalších pokusech pokračovat, musí být žádost podána znovu. Navíc souhlas muže musí být vysloven před každým zákrokem umělého oplodnění. V tomto případě postačí souhlas vyslovit, tedy sdělit ho ústní formou. Na druhou stranu je v zájmu všech zúčastněných mít všechna jednání, která se týkají asistované reprodukce řádně doložena. Ustanovení § 27e odst. 5 zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu stanoví, že výkony asistované reprodukce lze provést až po vyslovení souhlasu osobou, které mají být tyto úkony provedeny. Dle JUDr. Ondřeje Frinty, Ph.D.[43] to znamená, že budou vyžadovány až tři souhlasy *„Půjde nejprve o výše zmíněný souhlas s umělým oplodněním ve společné žádosti, pak to bude souhlas s výkonem odběru jeho vlastních spermií a do třetice opakovaný souhlas s umělým*

[41] Neplodnost je dle WHO považována za nemoc, neplodný je ten pár, v němž žena do dvou let pravidelného pohlavního styku neotěhotní, přičemž za pravidelný pohlavní styk se považuje frekvence 2-3 krát týdně

[42] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §12 *„Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá. Neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu.“*

[43] FRINTA, O.: Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe. *Právní fórum*. 4/2005, s. 133 a násl.

oplodněním před okamžikem spojení vajíčka a odebrané spermie mimo tělo ženy, či před okamžikem zavedení jeho zárodečné buňky do pohlavních orgánů ženy.“[44]

V § 27e odst. 2 je stanoveno, kdo je dárcem darujícím zárodečné buňky pro účely asistované reprodukce, je to osoba, která netvoří neplodný pár.[45] na osobu dárce zárodečných buněk jsou kladeny přísné podmínky a nároky, které se týkají hlavně věku a zdraví dárce. Zákon výslovně stanoví věkovou hranici, ve které může žena darovat vajíčka pro účely asistované reprodukce. Tuto možnost má žena mezi 18 a 35 rokem života. Muž může darovat spermie v rozmezí 18 a 40 let, tato věková hranice je též určena zákonem. Podmínky týkající se zdravotní způsobilosti dárce jsou splněny, pokud se podrobí potřebným zdravotním vyšetřením. Od dárce je také vyžadováno několik souhlasů, a to s provedením výkonu asistované reprodukce, dále vysloví souhlas s použitím zárodečných buněk pro umělé oplodnění a se získáním embryonálních kmenových buněk z nadbytečného embrya, které vzniklo z jeho zárodečné buňky, k výzkumu podle zvláštního právního předpisu upravujícího výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách. Tyto souhlasy zde být bezpochyby musí.[46]

Darování zárodečných buněk je anonymní. Zákon stanoví, že zdravotnické zařízení, ve kterém se asistovaná reprodukce provádí, je povinno zajistit zachování anonymity dárce a neplodného páru a anonymity dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce. Tato povinnost platí i pro jednotlivé zdravotnické pracovníky příslušného zařízení. Žena nebo muž z neplodného páru a zákonný zástupce dítěte či zletilé dítě narozené z asistované reprodukce mohou požadovat informace, které mají přímý vliv na vývoj zdravotního vztahu dítěte, ve zdravotnickém zařízení, kde došlo k posouzení zdravotní způsobilosti dárce. Toto zařízení nemusí být shodné se zařízením provádějícím umělé oplodnění, proto dochází k předání zdravotní dokumentace dárce, kterou je povinno zdravotní zařízení, v němž bylo provedeno umělé oplodnění, uchovávat po dobu 30 let od použití zárodečných buněk.[47]

---

[44] FRINTA, O.: Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe. *Právní fórum*. 4/2005, s. 133 a násl.
[45] Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 27e odst. 2
[46] Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 27e odst. 5
[47] Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 27e odst. 9 a § 27f

2.3.3 Určování mateřství

S určováním mateřství a asistovanou reprodukcí souvisí otázka sporného mateřství. Jedná se o případ, kdy původ dítěte od určité matky je sporný. Řešení těchto případů umožňuje tzv. statusová žaloba dle § 80 OSŘ. Na základě této žaloby lze mateřství k dítěti popřít nebo určit.

Problém při určení a popření mateřství nastává v případě, že osobní stav dítěte není určen. To je případ, kdy v matrice není zapsaná ani matka ani otec dítěte. Takové dítě lze označit jako nalezené. Status nalezence bude mít dítě, které bylo odloženo do babyboxu.[48] Problém nastává také tehdy, pokud je v rodném listě dítěte zapsán také otec, pokud nebude k takovému dítěti popřeno otcovství, nemůže být popřeno ani mateřství, případně určeno mateřství jiné ženy.[49] Mateřství může být sporné také za situace, že se dítě nenarodí ve zdravotnickém zařízení, neboť dle zákona č. 301/2000 Sb., je narození dítěte povinno oznámit zdravotnické zařízení, v němž žena porodila, pokud žena neporodila ve zdravotnickém zařízení, oznámí narození lékař, který poskytl při porodu nebo po něm zdravotní péči. Jinak je povinen oznámit narození dítěte matričnímu úřadu, rodič, zákonný zástupce rodiče, případně soudem ustanovený opatrovník nebo jiná fyzická osoba, a to do 3 dnů od narození dítěte. Další otázky se týkají mateřství u dítěte, které se narodilo v důsledku umělého oplodnění, anebo byl matce umožněn porod s utajením její osoby.[50]

Stejně tak jako nynější právní úprava, surogační mateřství neřeší ani návrh nového občanského zákoníku. Nový občanský zákoník vychází v otázkách určování mateřství z platného principu, že matkou dítěte je žena, která ho porodila.[51]

2.4 Určení otcovství

Určením otcovství se zakládá právní vztah konkrétního muže ke konkrétnímu dítěti. Vzhledem k tomu, že soukromoprávní předpisy vycházejí z myšlenky, že otec je vždy nejistý, bylo nutné pro stabilizaci těchto vztahů použití právních domněnek.[52]

---

[48] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOÁ Z.: *České rodinné právo*. 3. vydání.: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. s. 188 a násl.
[49] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 76 a násl.
[50] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOÁ Z.: *České rodinné právo*. 3. vydání.: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. s. 189 a násl.
[51] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, § 769

Systém právních domněnek upravuje zákonný postup vzniku vztahu otce a dítěte. Můžeme v tomto systému spatřovat, jak právní ochranu dítěte, tak i právní ochranu rodičů dítěte. Také je tento postup na místě zejména z toho důvodu, že lidská a příbuzenská identita vytváří jedinečnost každého z nás. Zde opět vidíme souvislost s právem dítěte znát svůj původ. Právní domněnky otcovství mají konkrétní skutkový základ, kterým se při uplatnění jakékoliv domněnky zabývá příslušný státní orgán. [53]

Právní domněnky otcovství jsou zakotveny v hlavě třetí zákona o rodině, a to konkrétně v § 51 až § 54. Právní prostředky k určení otcovství muže ke konkrétnímu dítěti vycházejí z několika společenských požadavků. Tím základním je požadavek, aby se právní vztah ztotožňoval se vztahem biologickým. Dalším požadavkem je, aby byl tento vztah určen v krátké lhůtě od narození dítěte, což naplňuje požadavek maximální stability právního vztahu rodiče a dítěte. Při uplatňování domněnek otcovství a zároveň těchto požadavků je důležité chránit zájmy dítěte. Domněnky otcovství musejí být uplatněny v zákonem stanoveném pořadí. Použitím domněnky první je vyloučeno současné použití domněnky druhé a třetí. Pokud dojde k určení otcovství dle domněnky druhé, je vyloučeno použití domněnky třetí. Z toho vyplývá, že není možné určit otcovství dle různých podmínek svědčícím rozdílným mužům. Domněnky otcovství jsou vyvratitelnými domněnkami, je možné použít důkaz opaku a dokázat, že závěr některé z domněnek není v souladu s materiální pravdou. [54]

2.4.1 Právní domněnky otcovství

Zákon o rodině se opírá o zásadu, že otcem dítěte je ten, na koho ukazují domněnky. Jak už jsem zmínila u určování mateřství je důležitým faktem samotný porod, ale u muže je to více skutečností, které následně prokazují otcovství k určitému dítěti. Kromě narození dítěte přistupuje další právní skutečnost, a to jedna z domněnek otcovství. Tyto domněnky odrážejí lidskou zkušenost, kdo je za určitých okolností s největší pravděpodobností otcem dítěte.

Zákon rozpoznává tři domněnky otcovství, které jsou seřazeny v takovém pořadí, jaké odpovídá společenskému výskytu okolností, za nichž je dítě obvykle zplozeno.

---

[52] ŠVESTKA, Jiří, et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 74 a násl.
[53] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 77 a násl.
[54] http://www.epravo.cz/top/clanky/domnenky-otcovstvi-5439.html

Systém domněnek můžeme rozdělit také z jiného pohledu, a to jestli řeší otcovství k dětem narozeným v manželství (první domněnka otcovství), kde jako otec vystupuje manžel matky nebo mimo manželství (druhá a třetí domněnka otcovství), kde jako otec vystupuje muž, který se k otcovství dobrovolně přihlásí nebo bude úředním výrokem za otce dítěte prohlášen.

První z celkových třech domněnek otcovství je upravena v § 51 zákona o rodině. Jedná se o vyvratitelnou domněnku, podle které je otcem dítěte manžel matky. Tato domněnka je stále nejdůležitější a nejčastěji uplatňovaná, přestože počet uzavřených manželství klesá a v současnosti stále více párů volí nesezdaný společný život. Sama konstrukce domněnky vychází z myšlenky manželství, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.[55] Neplatnost manželství není překážkou pro potvrzení této domněnky, na druhou stranu není možné tuto domněnku uplatnit v případě neexistence manželství.[56] První domněnka otcovství je zcela zásadní, neboť otcovství většiny dětí v České republice je určeno na jejím základě, vychází se z předpokladu, že právní otcovství je v souladu s tím biologickým. V našem právním řádu se tato domněnka uplatňuje automaticky a rozhodující je fakt, zda se dítě narodilo za trvání manželství. Otcovství k dítěti je muži jako manželu matky přisuzováno i poté, co manželství zaniklo, pokud se dítě narodí do třístého dne po zániku manželství, je tomu tak, protože dítě může být manželem matky zplozeno i poslední den trvání manželství. První domněnka otcovství chrání především dítě a jeho právní vztahy. V řízení o popření otcovství je možné tuto domněnku popřít a manžel, který byl jako otec dítěte v matrice zapsán, bude jako otec dítěte vymazán, následně se může uplatnit některá z dalších dvou domněnek otcovství.[57] k popření otcovství dle této domněnky je dán důvod zejména v případech, kdy manželé spolu delší dobu nežijí, manžel byl v době početí dítěte v zahraničí nebo ve výkonu trestu odnětí svobody nebo dokáže, že ze zdravotních důvodů nemůže zplodit dítě. Popření otcovství je možné pouze za striktních podmínek, které stanoví zákon o rodině. Podrobnostem v popření otcovství je věnována další kapitola.

[55] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 1 odst. 2
[56] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 17a
[57] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 79 a násl.

Další pravidlo je obsaženo v § 51 odst. 2 zákona o rodině, a to narodí-li se dítě ženě, která se znovu provdala, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.[58] Právní domněnka otcovství předchozího manžela by se uplatnila v případě, že by pozdější manžel své otcovství k dítěti popřel.[59]

Den, kterým zaniká manželství, je v souvislosti s tří set denní lhůtou významnou skutečností. Pokud manžel matky zemře, manželství zaniká dnem, který je uveden v úmrtním listu. Prohlášení za mrtvého a zánik manželství řeší § 51 odst. 3 zákona o rodině, kde je stanoveno, že *„manželství toho, jenž byl prohlášen za mrtvého, zaniklo dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti“*[60], od tohoto dne začíná běžet lhůta 300 dnů. Třetí možností zániku manželství je rozvod, tato možnost je nejčastější. Zánik manželství je spojován s právní mocí rozsudku o rozvodu, pokud mezitím dojde k narození dítěte, za otce bude považován stále manžel matky.

V případě, že se dítě narodí po rozvodu manželství ve lhůtě tři sta dnů dítě ženě znovu neprovdané, bude v matrice automaticky zapsán bývalý manžel matky. Otcovství bývalého manžela matky lze vyloučit jen na základě souhlasného prohlášení matky, bývalého manžela a muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Prohlášení musí být učiněno v rámci řízení o popření otcovství. Nastane-li skutečnost, že se dítě narodí před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, k tomu aby se manžel matky nepovažoval za otce dítěte, postačí popřít své otcovství u soudu bez jakéhokoliv dokazování. Toto nelze učinit v případě, kdy se prokáže, že při uzavírání manželství muž o těhotenství ženy věděl, či s ní v rozhodné době souložil.[61]

Tato domněnka by měla být i do budoucna ponechána beze změny, neboť je to jeden nejjednodušší a také nejekonomičtější způsob, jak určit otcovství k dítěti.

Co se týče návrhu nového občanského zákoníku, první domněnka svědčící manželu matky zůstává stejná, dochází pouze k doplnění se zřetelem na institut nezvěstnosti.[62] Ale nově je formulováno, respektive přesunuto ustanovení, které stanoví,

---

[58] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §51 odst. 2
[59] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 73 a násl.
[60] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §51 odst. 3
[61] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 79 a násl.
[62] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, § 770

že pokud se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvod manželství a třístým dnem po rozvodu manželství a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením. Tato prohlášení se činí před soudem, návrh na zahájení řízení lze podat nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte. Soud může vydat rozhodnutí o určení otcovství až po právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Toto ustanovení bylo přesunuto do oddílu určování rodičovství. [63]

Také u ustanovení upravující určení otcovství k dítěti narozenému neplodnému páru, který nežije v manželském svazku, došlo k rozdílnému systematickému zařazení. V Návrhu nového občanského zákoníku je toto ustanovení dáno do samostatného paragrafu, toto začlenění lépe odpovídá povaze souhlasu muže, který byl udělen s umělým oplodněním. Tento paragraf byl nově začleněn mezi první a druhou domněnku otcovství.

Základem pro aplikaci druhé domněnky je souhlasné prohlášení muže a ženy, že tento muž je otcem dítěte. Tato domněnka přichází v úvahu, pokud nelze určit otcovství podle první domněnky nebo se první domněnka uplatnila, ale manžel matky své otcovství úspěšně popřel. Tato druhá domněnka je také vyvratitelná, ale již se neuplatňuje automaticky jako domněnka předchozí. K uplatnění druhé domněnky otcovství se vyžadují zákonem stanovené projevy vůle. Zákon o rodině v § 52 požaduje, aby souhlasné prohlášení rodičů, které zakládá danou domněnku, byla učiněna osobně, ústně, srozumitelně a zcela konkrétně, a to do protokolu před soudem nebo matričním orgánem.[64] U počatého dítěte je příslušný jakýkoli matriční úřad nebo soud, u dítěte již narozeného je příslušný soud nebo matriční úřad podle místa trvalého bydliště dítěte. Takto lze založit otcovství k dítěti narozenému nebo zatím nenarozenému, avšak k již počatému dítěti, s tím, že následky nastanou okamžikem narození dítěte, pokud se narodí živé. Dítě, ke kterému je určeno otcovství může být i zletilé.[65]

---

[63] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, §771

[64] ŠVESTKA, J, et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 74 a násl.

[65] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999., s. 79 a násl.

Zákon uvádí dva případy, ve kterých není souhlasu matky třeba Za prvé tehdy, pokud by opatření souhlasu bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou, za druhé v případě, že matka trpí duševní poruchou, pro kterou nemůže posoudit význam svého jednání.[66]

Zákon o rodině dává možnost učinit souhlasné prohlášení také nezletilému. Toto prohlášení musí být učiněno před soudem, nezletilý nemá možnost výběru jako osoba zletilá dle § 52 odst. 1 zákona o rodině. Naopak kompetence státních orgánů je zde omezena pouze na soud, pokud by prohlášení bylo učiněno před matričním úřadem, bylo by absolutně neplatné. Také v tomto případě se uplatňuje § 9 OZ, kdy nezletilý má způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.[67] Ustanovení § 52 zákona o rodině je v souladu s požadavkem právní ochrany nezletilých.

Pokud probíhá řízení o určení otcovství a současně dojde k souhlasnému prohlášení rodičů, soud řízení zastaví.

Důležitost právní úpravy druhé domněnky spočívá v tom, že je založena na svobodné vůli rodičů.

Třetí domněnka otcovství se uplatňuje v případě, že dítěti nebyl určen otec podle některé předchozí domněnky. Poslední z domněnek se uplatňuje pouze v řízení soudním, tedy paternitním, kde žalobce požaduje určení otcovství žalovaného. Za žalobce je označována matka nebo dítě, které pokud není zletilé, je zastoupeno opatrovníkem. Žalobu může podat každý z výše uvedených samostatně nebo společně.[68] Novela z roku 1998 rozšířila žalobní právo i na muže, který o sobě tvrdí, že je otec dítěte.[69] Doc. JUDr. Senta Radvanová CSc. a doc. JUDr. Michaela Zuklínová CSc. k tomu v knize Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva[70] uvádějí, že žalovaný otec nebo muž vystupující jako žalobce, je pouze potencionálním otcem, který má být teprve určen soudním rozhodnutím.[71] Přiznání žalobního práva potencionálnímu otci je

---

[66] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §52 odst. 3
[67] Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, §9
[68] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 80 a násl.
[69] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů - §54 odst 1
[70] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 80 a násl.
[71] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999, s. 80 a násl.

v souladu s požadavkem rovnoprávného postavení muže a ženy, ale v praxi může přinášet řadu procesních problémů, například otázka litispendence, kdy řízení o určení otcovství zahájené na základě žaloby muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte je překážkou pro zahájení řízení o osvojení tohoto dítěte a v případě zahájení takového řízení, nelze o něm do doby ukončení řízení o určení otcovství rozhodnout.[72] Pro podání žaloby neplynou žádné lhůty, žalobní právo není nijak omezeno časově. Žalobní právo je zachováno i po smrti žalovaného, dokonce i po smrti dítěte. Pokud zemře dítě, mají jeho potomci právo podat žalobu po dobu 6 měsíců od jeho smrti, prokáží-li právní zájem na tomto určení.[73]

Zákonodárce zákonem upravuje i případ, kdy zemře žalobce, v řízení poté může pokračovat druhý žalobce. Podle § 56 odst. 2 zákona o rodině pokud zemře muž, proti kterému návrh na určení otcovství směřuje, pokračuje soud v řízení proti opatrovníkovi, který byl soudem ustanoven. Zákon řeší i druhou variantu, a to zemře-li v průběhu řízení muž, který o sobě tvrdí, že je otcem a nepokračuje-li v řízení matka nebo dítě, soud řízení zastaví.[74]

Dle třetí domněnky otcovství se za otce považuje muž, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době. Tato rozhodná či kritická doba, je doba, od které neuplynulo od narození dítěte méně než stoosmdesát a více než tři sta dnů. Definici soulože nalezneme v trestní judikatuře.[75] Podle R 6/1984 se jedná o spojení pohlavních orgánů muže a ženy, přičemž spojením je soulož dokonána bez ohledu na to, zda došlo k pohlavnímu uspokojení či nikoliv.[76] Žalobce nese povinnost tvrzení a povinnost důkazní, žalobce musí uvést důkazy, kterými bude prokázán pravdivost jeho tvrzení. V okamžiku, kdy je skutkový základ třetí domněnky prokázán, je domněnka uplatněna a začne v daném případě působit. Tato domněnka je vyvratitelná, žalovaný může uvádět důkazy, které jeho otcovství vylučují, pro úspěch ve věci je třeba uvést důkazy, které svou závažností otcovství vyvrátí a vedou k závěru dle § 54 odst. 2 zákona o rodině. Pokud důkazní břemeno žalovaný neunese, nepodaří se mu domněnku vyvrátit, je určen

[72] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 75 a násl.
[73] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů - §56
[74] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů - §56
[75] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 81 a násl.
[76] Rozhodnutí publikované pod č. 6/1984 Sb. rozh. tr.

za otce dítěte. Tím, že rozsudek nabyl právní moci, stane se z vyvratitelné domněnky domněnka nevyvratitelná. Vzhledem k tomu, že v tomto řízení se otcovství, jak popírá, tak určuje, nelze po vydání pravomocného rozsudku žádnou jinou žalobou otcovství popřít, neboť již bylo v této věci rozhodnuto.[77] V tomto řízení je podstatné určit otcovství k dítěti, ale ještě důležitější je, aby byla stanovena osoba, jež bude mít vůči dítěti rodičovskou zodpovědnost a z ní vyplývající práva a povinnosti.

Návrh nového občanského zákoníku počítá nadále s třetí domněnkou otcovství, která je založena na souloži v kritické době[78], oproti stávající úpravě se posunula hranice kritické doby ze sto osmdesáti na sto šedesát dnů, což odpovídá možnostem lékařské vědy v současnosti a velmi pozitivním výsledkům při záchraně předčasně narozených dětí.

Přestože návrh nového občanského zákoníku neopustil koncepci třetí domněnky otcovství založenou na zjišťování soulože v kritickou dobu, myslím si, že v dnešní moderní době, by bylo lepší tuto domněnku založit spíše na genetickém příbuzenství, tedy na metodách analýzy DNA. Podobně již judikoval Ústavní soud. Ve svém nálezu 987/07 vyslovil názor, že dikce třetí domněnky stavějící na souloži je vzhledem k vývoji moderní medicíny překonaná. Z toho vyplývá, že vzhledem k možnosti pozitivního určení či vyloučení otcovství na základě analýzy DNA však již není nutné třetí domněnku otcovství vázat na skutečnost soulože, která o otcovství žalovaného muže vypovídá pouze nepřímo. Ústavní soud konstatoval, že v tomto směru text § 54 odst. 1 a 2 zákona o rodině zaostává za vývojem lékařské vědy a neodpovídá současné společenské realitě.[79] Zákonodárce by měl reagovat na možnost určení genetického původu pomocí analýzy DNA, způsob, který zvolí, by neměl být polovičatý. Právní úprava by měla respektovat rozdíly mezi početím přirozeným a početím, ke kterému došlo za pomoci metod asistované reprodukce, pokud dojde k tomu, že by otcovství mělo být určováno pouze za použití metod analýzy DNA.[80]

Zákon o rodině upravuje též otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním, a to v § 54 odst. 3 *„Je-li dítě počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce*

---

[77] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 82 a násl.

[78] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, §777

[79] Nález Ústavního soudu ze dne 28.2.2008, sp,zn. Pl. ÚS 987/07

[80] MELICHAROVÁ, D.: Pocta *Sentě Radvanové k 80. narozeninám.* ASPI, 2009. s. 311 a násl.

podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 20/1966 Sb. o péči a zdraví lidu ve znění zákona č. 227/ 2006 Sb.), považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění ženy podle tohoto zvláštního právního předpisu souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak.“

Určení otcovství u dítěte, které nebylo biologicky přirozeným způsobem, nýbrž umělým oplodněním matky, není úplně snadné. Ne všechny metody asistované reprodukce vylučují použití domněnek otcovství, např. pokud k umělému oplodnění manželky dochází za života jejího manžela, uplatňuje se první domněnka otcovství a popření otcovství manželem matky je v tomto případě vyloučeno. Nastane-li situace, která ze systému právních domněnek vybočuje, neboť není splněn jejich základní předpoklad, nelze tyto domněnky aplikovat. Z toho lze vyvodit dva závěry, a to že dítě otce nemá, anebo je možné určení otcovství soudem i bez použití domněnek otcovství, pokud lze otcovství bez použití domněnek bezpečně zjistit. K prokázání toho, že daný muž je otcem dítěte dnes pomáhají biologické, genetické a medicínské možnosti, které během posledních několika let prošly prudkým rozvojem a na základě pozitivního určení otcovství pomocí analýzy DNA byla překonána i zásada pater semper incertus. Otcovství musí být určeno rozsudkem vydaným v civilním sporném řízení o určení otcovství dle § 80a OSŘ. K podání tohoto návrhu je aktivně legitimována, jak matka, tak i dítě, které bude zastoupeno opatrovníkem, nebo oba společně. Pasivně legitimován je muž, ke kterému má být otcovství na základě žaloby určeno. Rozsudek, který soud v řízení vydá je svou povahou konstitutivní a působí ex tunc, tedy zakládá status dítěte zpětně ke dni početí. Na základě rozsudku je zapsán otec dítěte v matrice.[81]

2.4.2 Popření otcovství

Vztah otce a dítě je jedním ze soukromoprávních vztahů, který oba jedince ovlivňuje po celý život. Tento příbuzenský vztah působí nejen na mentální vývoj dítěte, ale i na jeho zařazení do společnosti a na jeho rozvoj osobnosti. Tak jak ovlivňuje život dítěte jeho otec, významně ovlivňuje dítě i svého otce, a to již od svého zplození a následně od narození. Není třeba zpochybňovat úlohy rodiny a rodinných vztahů, rodina je základní jednotkou společnosti a státu samotného. Vzhledem k významnému

[81] WINTEROVÁ, A.: Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. In Sborník z konference Rodina a práva osobního stavu (statusová). *Správní právo*. 5-6/2003, s. 314 a násl.

vlivu rodičů na jejich děti je třeba zákonné úpravy, která by zajišťovala, aby právní vztahy byly v souladu s těmi biologickými, a aby tyto vztahy byly včas zjištěny a zaevidovány, v souvislosti s ochranou zájmů všech účastníků – otce, matky a dítěte. Povinností zákonodárce bylo zákonem upravit, jak určení otcovství, tak jeho popření.

Popření otcovství umožňuje zásah do statusových vztahů otce, matky a jejich společného dítěte. Z toho důvodu lze otcovství popřít pouze v soudním řízení. Právní mocí rozsudku nastává výrazná změna v životě dítěte. Dochází nejen ke změně v osobním životě, ale také i soukromoprávních vztazích celé rodiny a ve změně statusové. Velký důraz se klade na soulad matrikového a biologického otcovství muže v konkrétním rodičovském vztahu. Dojde-li ke zjištění, že otec dítěte zapsaný v matrice není biologickým otcem, je možnost právní domněnku otcovství vyvrátit a otcovství popřít. Samotné občanské soudní řízení o popření otcovství se řídí přísnými pravidly, která jsou nastavena hlavně v zájmu dítěte. Právo na popření otcovství je omezeno na matrikové rodiče a státní orgán v podobě nejvyššího státního zástupce. Dítěti žalobní právo na popření otcovství zákonem nebylo přiznáno.[82]

Zákon o rodině stanoví velmi krátkou lhůtu k podání žaloby na popření otcovství, a to šestiměsíční prekluzívní lhůtu, tj. lhůtu propadnou. Nepodá-li oprávněný ve lhůtě žalobu, právo na popření otcovství zaniká. Počátek lhůty se liší, pokud jde o otcovství určené dle první a dle druhé domněnky otcovství. Další rozdíl v počátku běhu lhůty je v rámci první domněnky otcovství u otce a u matky. Žalobu na popření otcovství k dítěti, jehož otec uvedený v matrice, je manžel matky, může podat matka ve lhůtě šesti měsíců od narození dítěte.[83] Otec má toto právo do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že se manželce narodilo dítě dle § 57 zákona o rodině.[84] U druhé domněnky otcovství, na základě které bylo určeno otcovství k dítěti souhlasným prohlášením rodičů, jsou oprávněni k žalobě o popření otcovství opět jak otec, tak matka, kterým byla zákonem dána šestiměsíční lhůta počínající souhlasným prohlášením rodičů, lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.[85]

---

[82] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 82
[83] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva.* 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 83
[84] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 57
[85] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 61 odst. 1 a 2

Ústavní soud nálezem[86] ze dne 8.7.2011 zrušil ustanovení zákona o rodině, které obsahuje právě šestiměsíční lhůtu pro popření otcovství u dítěte, které se narodilo v manželství, a to od 31.12.2011. Ústavní soud se touto problematikou začal zabývat na základě ústavní stížnosti muže, který se pokoušel popřít otcovství k synovi narozenému před rozpadem manželství. O skutečnosti, že by nemusel být biologickým otcem dítěte, se dozvěděl až osm měsíců od narození dítěte. Muž zjistil, že se manželka v době početí syna stýkala i s jiným muže, nechal si provést test DNA, který potvrdil, že není biologickým otcem dítěte.[87] Muž se ve své ústavní stížnosti domáhá, jak zrušení rozhodnutí, která byla ve věci vydána, tak i zrušení části § 57 odst. 1 zákona o rodině,[88] ve slovech „do šesti měsíců". Podle jeho názoru lhůta porušuje jeho základní právo na ochranu rodinného a soukromého života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, právo na spravedlivý proces a také právo vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny, vzhledem k tomu, že z biologického otcovství vyplývají také peněžní povinnosti vůči dítěti a dítě je do 18 let věku neopomenutelným dědicem. Ve věci rozhodovalo plénum Ústavního soudu, současně bylo uvedeno, že daná skutečnost nastala uplatněním celého ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině, a pokud by z ustanovení byly vyjmuty pouze slova vztahující se ke lhůtě, byla by vytvořena nová právní norma, kde není lhůta pro podání návrhu na popření otcovství určena, což by mohlo být v rozporu se zájmy dítěte. Ústavní soud svým nálezem zrušil výše uvedené ustanovení, rozhodl tím o upřednostnění spojení dítěte s biologickým otcem před hmotným zabezpečením dítěte a jeho matky. Až dosud platilo, že pokud měl muž o svém otcovství pochybnosti, musel návrh na popření otcovství podat v omezené šestiměsíční lhůtě, jejíž počátek byl určen narozením dítěte nebo dnem, kdy se o narození dítěte manžel matky dozvěděl. Tím byla dána přednost jistotě pro dítě a jeho matku, ale muže diskriminovala.[89]

Vyvstává otázka, jak bude popěrná lhůta upravena do budoucna, v lednu byl zveřejněn návrh zákona poslance Parlamentu České republiky JUDr. Pavla Staňka, kterým v případě, že bude přijat, bude provedena novela Zákona o rodině, tento návrh by se také promítl do Návrhu nového občanského zákoníku, a to tak že *„Manžel může*

[86] Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7.2010 . sp.zn. Pl. ÚS 15/09
[87] http://www.novinky.cz/domaci/205882-sestimesicni-lhuta-pro-popreni-otcovstvi-je-moc-kratka-rozhodl-us.html
[88] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů - §57 odst. 1
[89] Nález Ústavního soudu ze dne 8.7. 2010, sp.zn. Pl. ÚS 15/09

do šesti měsíců ode dne, kdy mu vzniknou důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte, popřít u soudu otcovství. Nejpozději však může popřít otcovství do tří let od narození dítěte.“ Návrh nového občanského zákoníku počítá se stejnými lhůtami, jak jsem uvedla výše.[90] Takto nově stanovená délka popěrné lhůty je stanovena v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva[91] a vychází i z popěrných lhůt nastavených v zahraničí. Novelu zákona o rodině vrácenou Senátem, Poslanecká Sněmovna nakonec zamítla.[92] Otázka nové lhůty pro popření otcovství zůstává v tuto chvíli nedořešena.

V sousedních zemích také došlo ke změně právní úpravy v rámci určování a popírání otcovství. V Německu v roce 2008 vstoupil v platnost zákon Gesetz zur Klarung der Vaterschaft unabhangig vom Anfechtungsverfahren[93], na základě tohoto zákona má muž, kterému svědčí domněnka otcovství možnost požádat o test DNA k prokázání jeho otcovství. Nyní musí soudy nařídit testy DNA, pokud některý z právních či potencionálních rodičů prohlásí, že si není jist, zda je skutečně biologickým rodičem a o takový test požádá soud. Jak uvádí redaktor Roman Vorel z Rovnoprávnosti *„Sama osobní nejistota žadatele je důvodem pro nařízení testů DNA ze strany soudů a není třeba důkazů, žadatel nenese důkazní břemeno. Žádná zákonná lhůta neomezuje soudní nařízení o provedení testů DNA.“*[94] Od okamžiku, kdy se muž dozví negativní výsledek testu, tedy že není biologickým otcem dítěte, má zákonnou lhůtu dvou let, ve které může napadnout své otcovství u soudu. Biologické otcovství má přednost před právním rodičovstvím.

Popření otcovství manžela matky je upraveno v § 58 zákona o rodině, toto ustanovení obsahuje čtyři základní skutkové podstaty, na jejichž základě je možné úspěšně otcovství popřít. První skutková podstata stanoví postup pro popření otcovství k dítěti, které se narodilo v manželství v době mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po tom, kdy manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Žalobce musí podat vylučující důkaz o tom, že je manžel matky zároveň

---

[90] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, § 779

[91] srov. Evropského soudu pro lidská práva - Rasmussen proti Dánsku

[92] http://www.pavelstanek.net/clanky/pavel-stanek-debata-o-stridave-peci-pomuze-zmenit-chovani-soudu.htm

[93] Rozhodnutí německého ústavního soudu ze dne 13.2.2007, č. 1 BvR 421/05

[94] http://www.rovnopravnost.cz/index.php?page=zpravy&page2=detail_clanku&volba=1292

i otcem dítěte. Vzhledem k pokroku lékařských věd není problém takový důkaz opatřit například testem DNA a zjednat nápravu spravedlivým rozhodnutím soudu. První odst. § 58 zákona o rodině pokračuje druhou skutkovou podstatou, jak úspěšně popřít otcovství k dítěti. V tomto případě může být žalobce zbaven důkazního břemena ohledně vyloučenosti otcovství manžela matky, ale pouze za podmínky, když se dítě narodí v době tří set dnů po rozvodu manželství, respektive od právní moci rozsudku o rozvodu a matka, manžel a otec učiní souhlasné prohlášení, o tom, kdo je skutečným biologickým otcem dítěte. Takové prohlášení musí být učiněno v řízení o popření otcovství. Formulace posledních dvou vět, které zákonodárce do § 58 zákona o rodině doplnil, není příliš jasná a vzbuzuje řadu otázek. Jednou z otázek je, zda zákonodárce formuloval větu vztahující se k prohlášení muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, jako právní domněnku otcovství. Určitě by tento závěr bylo možné vyvodit, ale opět je zde mnoho dotazníků, které by se s takou právní domněnkou otcovství pojily, například zda by byla domněnkou vyvratitelnou a kdo by ji mohl vyvrátit. Druhou variantou, která se při bližším zkoumáním nabízí, že za této situace není soud povinen provádět další dokazování, o tom, že manželovo otcovství je vyloučeno. Tato možnost se jeví jako pravděpodobnější a asi také tu měl zákonodárce na mysli.[95]

V druhém odst. ustanovení § 58 zákona o rodině je vyloučena možnost popřít otcovství k dítěti narozenému v době mezi sto osmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky. Otcovství by bylo možné pouze v případě, že by se prokázalo, že matka otěhotněla jinak.[96]

V ustanovení § 58 odst. 3 zákona o rodině je uvedena další skutková podstata, která řeší případ, kdy se dítě narodí v době před stoosmdesátým dnem po uzavření manželství. Zde není na žalobci, aby předkládal důkazy k prokázání svých tvrzení, ale naopak důkazní břemeno musí unést žalovaní – matka a dítě. Žalovaná strana musí dokázat, že žalobce s matkou souložil v době rozhodné nebo při uzavření manželství věděl, že je těhotná. Pokud by se matce tyto skutečnosti podařilo dokázat, muž by

[95] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 85 a násl.
[96] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §58 odst. 2

za těchto okolností uspěl, pouze v případě, že by podal důkaz, který by jeho otcovství vylučoval.[97]

Druhá domněnka otcovství je také domněnkou vyvratitelnou, z čehož vyplývá, že je možné ve stanovené lhůtě popření otcovství muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů dle § 61 zákona o rodině. Pro úspěšné popření otcovství musí být prokázáno, že muž zapsaný v matrice jako otec dítěte, ve skutečnosti biologickým otcem dítěte není. Šestiměsíční lhůta, která je v ustanovení uvedena, neskončí do šesti měsíců od narození dítěte.[98]

V oblasti rodinného práva může hrát poměrně podstatnou roli státní zastupitelství. Tento orgán je dle § 35 odst. 1 OSŘ oprávněn vstoupit do celé řady řízení. Jsou to například řízení o určení otcovství, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení nebo uložení výchovného opatření podle § 43 odst. 1 a 2 zákona o rodině. V § 35 odst. 1 OSŘ je dále uvedeno, že oprávnění státního zastupitelství, popřípadě nejvyššího státního zástupce podat návrh na zahájení podle zvláštních předpisů tím není dotčeno. Tím zvláštním právním předpisem je také zákon o rodině.

Tento zákon obsahuje dvě ustanovení, která umožňují nejvyššímu státnímu zástupci vstoupit do rodinněprávních vztahů a za splnění zákonných podmínek podat návrh na popření otcovství. Takto postupovat může pouze v případě určení otcovství na základě první a druhé domněnky otcovství. Otcovství určené soudem podle § 54 odst. 1 zákona o rodině nelze tímto způsobem popřít, neboť pravomocné rozhodnutí o určení otcovství zakládá i pro nejvyššího státního zástupce překážku res iudicata. Dle § 62 zákona o rodině může podat nevyšší státní zástupce návrh na popření otcovství proti matce, otci a dítěti tehdy, uplyne-li prekluzivní lhůta k popření otcovství jednomu z rodičů, případně oběma. Naopak popěrné právo nejvyššího státního zástupce není omezeno žádnou lhůtou, jak již bylo zmíněno. Základní podmínkou pro podání návrhu je zájem dítěte.[99] Zájem dítěte je zde stěžejní, neboť vyjadřuje právo dítěte znát svůj původ, tedy poznat svého biologického otce. Na podání návrhu nejvyšším státním

[97] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 80 a násl.
[98] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 84 a násl.
[99] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §62

zástupcem není právní nárok.[100] k podání žaloby dochází většinou na základě podnětu matky dítěte nebo matrikového otce. Podnět se adresuje Nejvyššímu státnímu zastupitelství v Brně a je v něm třeba uvést podstatné skutečnosti, a to hlavně takové, ze kterých jasně vyplývá, že je vyloučeno, aby dítě zplodil otec uvedený v rodném listě dítěte. Již v podnětu je vhodné uvést i ty skutečnosti, ze kterých je patrno, že podání je v zájmu dítěte. Pokud nejvyšší státní zástupce shledá důvod pro podání žaloby, učiní tak u obecného soudu dítěte. O podání žaloby nebo o odmítnutí podnětu musí být ten, kdo podal podnět, vyrozuměn, nelze proti tomu podat opravný prostředek.[101]

Tzv. velká novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla nové oprávnění nejvyššího státního zástupce vtělené do ustanovení § 62a zákona o rodině. Na základě tohoto ustanovení má nejvyšší státní zástupce právo podat návrh na popření otcovství ještě před uplynutím lhůty stanovené pro popření otcovství proti muži, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale který není biologicky otcem dítěte.[102] Z toho vyplývá, že tento návrh se týká pouze druhé domněnky, u první i u třetí domněnky otcovství je tato možnost vyloučena.[103] Pro podání návrhu na popření otcovství musí být kumulativně splněny tři podmínky, neboť i zde vystupuje do popředí zájem dítěte, který musí být zřejmý a také samozřejmě musí být v souladu s ustanoveními, která zaručují základní lidská práva. Třetí podmínkou, která zde již byla zmíněna, musí jít o muže, který otcem dítěte být nemůže.[104] Účelem tohoto ustanovení je chránit dítěte, k němuž bylo otcovství určeno mužem, který není jeho biologickým otcem.[105] Hlavním smyslem tohoto ustanovení byl pokus zákonodárce o vyřešení obcházení zákonného postupu adopce dětí a zneužívání matrikových rodičů k obchodu s jejich dětmi.[106] Je otázkou, zda je tento postup efektivnější, než byl dosavadní způsob. V případě podezření, že by se o takový případ mohlo jednat, bylo praktičtější vyvolat řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti, což je možné na základě § 35 odst. 1 písm.

---

[100] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOÁ Z.: *České rodinné právo*. 3. vydání.: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. s. 208 a násl.
[101] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 298 a násl.
[102] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 62a
[103] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOÁ Z.: *České rodinné právo*. 3. vydání.: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. s. 209 a násl.
[104] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. s. 84 a násl.
[105] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 62a
[106] HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKOVÁ, J.: *Zákon o rodině, komentář a předpisy související.* 8. vydání.: Linde Praha a.s., 2007. s. 212 a násl.

d) OSŘ a iniciovat vydání předběžného opatření podle § 76a OSŘ, na jehož základě by bylo dítě odňato těm osobám, které s ním chtějí nezákonně zacházet. Těmito kroky by byla ochrana dítěte zajištěna včas.[107] Nejvyšší státní zástupce by poté vyčkal, až uplyne popěrná lhůta některému z rodičů a podal návrh na popření otcovství dle § 62 zákona o rodině, který není tak náročný na odůvodnění jako návrh podaný na základě § 62a zákona o rodině.

Jak jsem již uvedla, po uplynutí popěrných lhůt oprávněným osobám může návrh na popření otcovství podat již jen nejvyšší státní zástupce. Toto právo má svůj původ v ustanovení § 280 odst. 2 OSŘ z roku 1950, kde se již vyskytovalo právo tehdejšího generálního prokurátora podat žalobu o popření otcovství po uplynutí lhůt pro popření stanovených v zákoně o právu rodinném. Tato žaloba mohla být podána za předpokladu, že to vyžaduje „obecný zájem".[108] Obdobné ustanovení obsahoval i zákon o rodině, ale nebyl vyžadován zájem obecný, nýbrž „zájem společnosti", i tento termín byl nahrazen, a to v roce 1998 slovy „zájem dítěte".[109]

Zájem dítěte je zásadní pro posouzení, zda nevyšší státní zástupce návrh podá, či nepodá. Až do 1. dubna 2008 platil Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003[110] (dále jen „Pokyn"), který ve svém čl. 4 vymezoval zájem dítěte jako zájem na uspořádání takových rodinných vztahů, které by byly prospěšné pro tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Zájem matrikových rodičů nebo muže, který je označován za otce dítěte, na popření otcovství nesměl být zohledňován na úkor zájmu dítěte.[111] V příloze č. 1 tohoto Pokynu byla uvedena některá závazná hlediska pro posuzování zájmu dítěte, z nich vyplývá, že byl upřednostňován zájem na ekonomickém zajištění dítěte a zajištění vyživovací povinnosti matrikovým otcem a také zájem biologického otce. Pokud byly splněny podmínky pro podání návrhu na popření

[107] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 298 a násl.
[108] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 294 a násl.
[109] Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině před rokem 1998 a po roce 1998
[110] Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 5. listopadu 2003, č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona 91/1998 Sb., který byl zrušen Pokynem obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně ze dne 10. března 2008, č. 3/2008.
[110] JÍŠOVÁ, A.: Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). *Bulletin advokacie*. 11-12/2006, s. 80 a násl.
[111] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 294 a násl.

otcovství matrikového otce, ale otec biologický se k dítěti nehlásí nebo nepřipustí zjišťování svého případného otcovství, otec matrikový se svým podnětem k podání návrhu na popření otcovství nebude úspěšný. V pojmu zájem dítěte by mělo být primárně zahrnuto právo znát svůj genetický původ, tedy znát své biologické rodiče, ale v tomto případě toto právo není na prvním místě, stejně tak nebylo bráno v úvahu postavení matrikového otce z hlediska jeho soukromého života.[112] Vypadá to, že biologická i sociální stránka ustupují do pozadí a rozhodující úlohu hraje stránka materiální, která ne vždy je v souladu se skutečným zájmem dítěte.

Také Úmluva zmiňuje v svých článcích pojem zájem dítěte, který je nutné vykládat komplexně, nikoli pouze ve vztahu k biologickým, matrikovým či sociálním otcům, a bez ohledu na to, jestli některý otec hodlá plnit vyživovací povinnost k dítěti. Z toho je možné vyvodit, že zájmem dítěte je určitě soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím.[113] Tento soulad je pro dítě velkým přínosem.

Podle čl. 7 odst. 1 Úmluvy má každé dítě právo znát své rodiče, pokud je to možné, má právo na jejich péči, na styk s nimi a právo s nimi žít. V tomto bodu je třeba spatřovat priority, které určují, co je hlavním zájmem dítěte. Informace o rodičích je pro dítě podstatná z několika důvodů. Tyto důvody jsou spojeny hlavně s právem dítěte znát svůj původ. Pro dítě je kvůli jeho společenskému zařazení podstatné znát, jak svého otce, tak i ostatní příbuzné. Další důvod proč by dítě mělo znát své biologické rodiče, tkví bezesporu ve zdraví, neboť dítě by mělo znát své příbuzné a předky, aby mělo možnost odhalit jednak genetická zatížení na určitá onemocnění, tak i kvůli transplantacím orgánů, které by se pro dítě mohly stát životně důležitými. Ani vyživovací povinnost by neměla mít přednost před právem znát svůj původ. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že výklad pojmu zájem dítěte podle zmíněného Pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce byl v rozporu s Úmluvou, která má jako ratifikovaná mezinárodní smlouva aplikační přednost před zákonem a tudíž i před tímto pokynem obecné povahy, a proto byl zrušen. Zrušení tohoto pokynu snad bude mít také vliv na přístup nejvyššího státního zástupce v této věci. S čl. 7 Úmluvy souvisí judikát Ústavního soudu, dle kterého určením otcovství dle první nebo druhé domněnky

[113] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*. 5/2007, s. 32 a násl.

otcovství, nelze namítat porušení práv dítěte zakotvených v čl. 7 Úmluvy, neboť žádným zásahem orgánů veřejné moci nebylo porušeno právo dítěte znát své rodiče a právo na jejich péči. Rodinné uspořádání vztahů mezi rodiči a dítětem je výsledkem svobodného rozhodování dospělých jedinců o jejich rodinných poměrech, neboť v zákonné lhůtě nevyužili své popěrné právo a neobrátili se na soud. [114]

A jakým směrem by se mělo popěrné právo nejvyššího státního zástupce ubírat? V Návrhu nového občanského zákoníku ke změně nedochází a nevyšší státní zástupce dál disponuje popěrným právem. Pouze je nově formulováno ustanovení o popěrném právu, a to že nejvyšší státní zástupce podá návrh na popření otcovství. Z toho vyplývá, že návrh podat musí, jedná se o povinnost nejvyššího státního zástupce, a pokud zjistí skutečnosti, které podání návrhu podmiňují.

Poměrně výrazná změna zasáhla stávající § 62a zákona o rodině v § 768 Návrhu. V praxi poměrně neefektivní oprávnění nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství je nahrazeno novým institutem, který umožňuje soudu zahájit paternitní spor ex offo. Podmínky, za kterých může soud tuto pravomoc uplatnit, zůstávají stejné, tedy určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů a muž takto určený nemůže být otcem dítěte, opět je zde požadavek zřejmého zájmu dítěte a naplnění ustanovení zaručující základní lidská práva. Podle důvodové zprávy by tato nová úprava měla řešit funkční nedostatečnost stávajícího § 62a zákona o rodině, zejména s ohledem na možnost současného pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, které by mělo včas zabránit nepříznivé situaci, která dítěti hrozí. Přínos tohoto ustanovení by měl být spatřován především v tom, že posuzování zřejmého zájmu dítěte již nebude ponecháno na uvážení nejvyššího státního zástupce, nýbrž přejde na soud jako nezávislý orgán.

V důvodové zprávě k Návrhu je zdůrazněn význam přirozených poměrů pro dítě.[115] Také z toho důvodu je Návrh obohacen o § 788, který umožňuje dítěti po dosažení svéprávnosti usilovat o změnu v jeho osobních poměrech. Tuto možnost má dítě ve lhůtě jednoho roku poté, co dosáhne zletilosti. Pro případ, že se skutečnosti zpochybňující otcovství k němu dozví později, tedy až po dovršení věku osmnácti let, je

[114] Nález Ústavního soudu ze dne 18.ledna 2006 , sp.zn. Pl ÚS III 628/05
[115] Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku, s. 770, dostupná z http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf

v návrhu stanovena roční popěrná lhůta s počátkem spojeným se dnem, kdy se o této skutečnosti dozvěděl.

Toto ustanovení je přelomové, neboť dle dosavadní právní úpravy nemá dítě aktivní legitimaci k popření otcovství. V právním zakotvení této možnosti, která je přiznána svéprávnému dítěti, shledávám velká pozitiva, je tím učiněn soulad s právem dítěte znát svůj původ, respektive právem dítěte znát své rodiče. Je otázkou, zda zvolené podmínky pro uplatnění popěrného práva dítětem nejsou příliš omezující. Podstatným kritériem je zletilost dítěte, před jejím dosažením nemá možnost popřít otcovství, na rozdíl od slovenské úpravy, kde návrh na popření otcovství může podat i nezletilé dítě, musí být zastoupené kolizním opatrovníkem.[116] Slovenská úprava se mi některých v některých aspektech a za určitých okolností jeví jako vhodnější, protože popěrné právo není vázáno na dosažení zletilosti a není omezeno žádnými lhůtami. Právě jednoroční lhůta, která je uvedena v Návrhu, je omezující a měla by být přinejmenším prodloužena.

Právní úprava otcovství v Návrhu vychází ze stávající úpravy a nadále upravuje systém právních domněnek ohledně určení otcovství a popěrné právo nejvyššího státního zástupce. Tato úprava je stále aktuální a vyhovující. Návrh se snaží reagovat na vývoj lékařské vědy a zavádí některé nové instituty, a tím je především popěrné právo dítěte. Významnou změnou je také nově zavedená povinnost státního zástupce podat návrh na popření otcovství, pokud je pomocí testu DNA doloženo, že matrikový otec dítě nezplodil. Novinkou je možnost soudu zahájit paternitní spor ex offo, kterou je nahrazeno ustanovení § 62a zákona o rodině. U určování otcovství podle třetí domněnky došlo k zohlednění lékařského pokroku při záchraně předčasně narozených dětí tím, že byla zkrácena nejkratší možná doba pro narození dítěte ze sto osmdesáti na sto šedesát dnů. Tyto změny jsou jistě žádoucí a vyžaduje i společenský pokrok.

Na druhé straně však v některých otázkách Návrh setrvává na právní úpravě, která je zcela nevyhovující. Třetí domněnka je stále založena na prokázání soulože v kritické době, což vzhledem k možnosti určit otcovství pomocí analýzy DNA je poměrně zastaralé řešení, nicméně stále platné.

---

[116] Zákon č. 36/2005 o rodine dostupný z http://www.zbierka.sk/Default.aspx?sid=15&PredpisID=18474&FileName=05z036&Rocnik=2005&AspxAutoDetectCookieSupport=1

3 BABYBOXY

Babybox funguje jako schránka, která umožňuje matkám anonymní opuštění novorozených dětí, o něž se nemohou či nechtějí starat. Tím, že je dítěte odloženo do této schránky získává vzápětí nejen zdravotní péči, ale i sociální pomoc. Projekty babyschránek mají společný cíl, tím je záchrana novorozenců, kteří by mohli být po porodu zavražděni matkou nebo by mohli být odloženi za takových podmínek, v nichž by jim hrozilo vážné nebezpečí, případně i smrt. Babyboxy vede zároveň snaha pomoci matkám, které z různých důvodů tají své těhotenství, případně i porod. Jsou to ženy nacházející se v těžké životní situaci, které nemohou nebo nechtějí své děti vychovávat a starat se o ně. Potencionálními „uživatelkami" babyschránek je poměrně široké spektrum žen. Jedná se hlavně o nezletilé matky, které mají strach z reakce svých rodičů, dále cizinky, žijící v České republice ilegálně, ale také ženy, které by byly samoživitelky a nemají dostatek materiálních prostředků k výchově dítěte a v neposlední řadě ženy, jejichž partner si nepřeje společného potomka. Jako další ženy, které by mohly využít dětské schránky a odložit do nich své novorozené dítě, jsou prostitutky nebo oběti znásilnění.

Schránky pro anonymní odkládání dětí jsou v řadě vyspělých zemí aktuální záležitostí, přestože by se mohlo zdát, že naše vyspělá společnost nemá něco takového zapotřebí a dokáže matkám, které se ocitnou v tíživé životní situaci pomoci jinak. Babyboxy fungují již řadu let v mnoha evropských zemích a jsou dále zakládány nejen v České republice, ale především v Německu, také v Rakousku, Švýcarsku, Belgii, Maďarsku a na Slovensku. Schránky pro anonymní odložení dětí nemají jednotný název, každá země používá jiný název. Česká republika používá označení „babybox". V německy mluvících zemích se používá poměrně široké spektrum pojmenování, a to „Babyklappe", „Babyfenster", „Babykörbchen", „Babywiege", „Mosesfenster". Na Slovensku je toto zařízení pojmenováno „Hniezdo záchrany".

Historie těchto schránek sahá opravdu do vzdálené minulosti. Pokud se matka nemohla z nějakého důvodu o svoje dítě postarat, přebírali tuto roli nejbližší příbuzní nebo celé kmeny, v dalších obdobích církevní zařízení, obce a města. Je známo, že již v této době matky anonymně opouštěly své děti tak, že je odložily na nějakém veřejném

místě nebo přímo do bezpečí klášterů či kostelů. Například ve Francii byly již v 5. století u kostelů položeny mramorové mísy, do nichž bylo možné nechtěné dítě odložit.

Od 12. století se na zdech klášterů začínají objevovat schránky pro opuštěné děti, neboť v této době bylo zvykem, že veškerou péči o opuštěné děti a sirotky zajišťovala právě církev. Tyto schránky dávaly možnost zachránit dítěti život a zachovat anonymitu matky nebo jiné osoby, která dítě odložila. V 16. a 17. století vznikají první sirotčince v řadě evropských zemí, například Holandsko, Německo, Belgie apod. Ani Francie nezůstávala v otázkách sirotčinců pozadu, dokonce mnohé státy předčila. Na základě Napoleonova dekretu z roku 1811 byly vymezeny tři skupiny dětí, jejichž výchova spadala do veřejné dobročinnosti. Napoleon rovněž nařídil zřídit v každém okrese hospic. V našich zemích byla tato problematika řešena hlavně reformami Marie Terezie a Josefa II., kteří nechali zřídit, jak nalezince, tak sirotčince. Pražský nalezinec, založený v roce 1789, byl určen pro nemanželské děti narozené v zemské porodnici. Postupně byly tyto ústavy nahrazovány snahou umisťovat takové děti do rodin. Přes různé názory a vývoj společnosti anonymní odkládání dětí stále přetrvává.[117]

3.1 Charakteristika

A jak vlastně schránka funguje? Zpravidla se jedná o nerezový monoblok zabudovaný do zdi nemocničního nebo jiného zařízení a je opatřený dvířky, která lze otevřít jen jednou. Vnitřní prostor je vytápěný na teplotu 37 °C, schránka tedy funguje na principu inkubátoru. Uvnitř se nacházejí čidla reagující na světlo i zvuk, po uzavření dvířek se aktivují senzory, které vyrozumí ihned odborný zdravotní personál. Během několika minut je dítě v rukou lékařů, které ho ze schránky vyjmou dvířky na druhé straně zdi. Vzhledem k tomu, že prostor před babyboxem není snímán kamerami, má možnost osoba, která dítě do schránky vložila, nepozorovaně odejít. Schránky, které jsou v České republice instalovány, neobsahují žádné průvodní informace pro odkládající osobu. Nikde není uveden ani ten fakt, že schránku lze otevřít pouze jednou. Tato neinformovanost osoby, která chce odložit dítě do babyboxu je poměrně závažná. Předpokládá se snad, že odkládající osoba bude dostatečně informována, tedy, že ví, co činí? Tím si nejsem jistá, neboť institut babyboxů je prezentován jako řešení pro zoufalé

[117] Mitlohner, M. Baby box – méně idealizmu a vice reality. Sborník z kongresu Pardubice. 2007, dostupne z http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008043004

ženy, které většinou urychleně a v panice hledají okamžité řešení. Žena odkládající dítě do babyboxu by měla být informována, že existuje zákonná lhůta, ve které má možnost se o dítě znovu přihlásit. Odložené dítě je svěřeno zdravotnickému zařízení, které je povinno poskytnout mu odpovídající péči. Pracovníci tohoto zdravotnického zařízení jsou také povinni informovat o nalezeném dítěti místně příslušný orgán sociálně – právní ochrany a matriční úřad. Na základě podkladů o dítěti orgán sociálně právní ochrany uváží, zda podá podnět na předběžné opatření, kterým by dítě bylo svěřeno do péče fyzické osoby nebo do zařízení vyžadující okamžitou pomoc či kojeneckého ústavu. Dítěti je poté ustaven opatrovník, samozřejmě za předpokladu, že totožnost otce ani matky nelze zjistit. Pořizovací cena boxu se v ČR v současnosti pohybuje mezi 200 - 300 tisíc korun.[118]

3.2 Babyboxy v České republice

Provozovatelem babyboxů v České republice je Nadační fond pro odložené děti Statim[119] a jeho sesterské Občanské sdružení Babybox pro odložené děti – Statim. K jejich vzniku došlo v květnu roku 2004. Cílem sdružení je snaha o záchranu novorozenců, kteří by jinak byli matkou odloženi za podmínek, v nichž by jim hrozila vážná újma na zdraví nebo smrt, tedy kromě zřizování schránek také pomoc opuštěným dětem. Ředitelem Nadačního fondu a zároveň předsedou Občanského sdružení je Ludvík Hess, který je zakladatelem iniciativy zřizování babyboxů.

První babybox v České republice byl instalovaný 1. června 2005 v soukromém zdravotním zařízení GynCentrum v Praze 9, v Hloubětínské ulici číslo 3, babyboxy začaly svoji existenci v podstatě bez právní úpravy a institucionální podpory. Dle poslední aktuální zprávy ke dni 16. října 2011 existuje již 46 babyboxů, poslední byl otevřen v Hradci Králové. Od vzniku babyschránek až po současnost do nich bylo vloženo celkem 60 dětí. První dítě bylo do babyboxu v GynCentru uloženo dne 17. února 2005, zatím poslední bylo vloženo do schránky v nemocnici ve Strakonicích a to dne 7. října 2011.[120]

[118]MPSV, MPSV vydalo metodiku pro případy děti odložených do babyboxů. Dostupný z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf
[119] Slovo Statim znamená „okamžitě“, což symbolizuje rychlou pomoc prostřednictvím babyboxu.
[120] http://www.babybox.cz/?p=uvodni-stranka (stav k měsíci říjnu 2011)

3.3 Kritika a obrana babyboxů

Babyboxy od jejich vzniku vzbuzují různé reakce a jejich existence se od počátku pohybuje na nepříliš pevném základě, a to hlavně z hlediska právního. Všechny zainteresované v tomto projektu vede víra v to, že ušlechtilost jejich cíle převáží nad všemi problematickými stránkami projektu. Neodborná veřejnost přijala babyboxy velmi kladně, a to hlavně díky silnému vlivu medií, ale hodnocení odborníků s různým zaměřením není jednoznačné a v mnohém se rozchází. Názory na tuto problematiku jsou v široké škále od schvalování a podpory až k naprostému nesouhlasu. Orgány státní správy ve svém názoru na babyboxy prošly také vývojem. Názor byl zpočátku převážně kritický, časem se začal měnit. Babyboxy těmito orgány nebyly plně přijaty, jsou spíše akceptovány, hlavně na základě pozitivního přístupu veřejnosti.

Vzhledem k tomu, že náš právní řád se zřizováním babyboxů nepočítá, vznikla nutnost nějakým způsobem tuto otázku upravit. Nakonec to bylo Ministerstvo práce a sociálních věcí, které v této věci vydalo své stanovisko, z něhož vyplývá, že i když náš právní řád s babyboxy nepočítá, neznamená to absolutní zákaz zřizování těchto baby-schránek. Ministerstvo dále vypracovalo pokyny pro státní i nestátní subjekty provozující babyboxy, jehož hlavním smyslem je zajištění rychlého návratu dětí do rodin, buď vlastních, nebo náhradních.[121]

Důležité z právního hlediska je především to, na jakém právním základě jsou baby-schránky zřizovány. Jedná o záležitosti sociálně-právní ochrany dětí, která je věcí především veřejnoprávní, v České republice existuje taxativní výčet subjektů, které smějí sociálně-právní ochranu dětí vykonávat, tento taxativní výčet poskytuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem k tomu, že se sociálně-právní ochrana dětí zařadí do oblasti práva veřejného, budou se na tuto oblast aplikovat všechny zásady, které se ve veřejném právu uplatňují. Z toho dále vyplývá, že pokud má být provozování babyboxu v souladu se zákonem, musí její zřizovatel být fyzickou nebo právnickou osobou, ale hlavně musí být osobou pověřenou výkonem sociálně-právní ochrany. Navíc provozování babyschránek není ani uvedeno

[121] MPSV, MPSV vydalo metodiku pro případy děti odložených do babyboxů. Dostupný z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf

mezi taxativně stanovenými činnostmi, které mohou pověřené osoby vykonávat či konat.[122]

Zastánci babyboxů tvrdí, že pro tuto činnost není nutno hledat právní zakotvení, je třeba pouze zjistit, zda je či není v rozporu s konkrétními právními normami. Ne každá činnost ve prospěch dětí je výkonem sociálně-právní ochrany. Také zřizování a provozování babyboxů, týkající se převážně zajišťování technických a finančních záležitostí, není činností na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Úkoly orgánů sociálně-právní ochrany dětí vznikají teprve poté, kdy je dítě do schránky opravdu odloženo a jeho život zachráněn. Všechny orgány, které se podílejí na řešení situace dítěte po jeho vyzvednutí z baby-schránky, respektují platné právní předpisy, tedy zajištění práva dítěte na okamžitou registraci podle zákona o matrikách, jeho právo na sociálně-právní ochranu, a také právo na soudní ochranu podle příslušných ustanovení zákona o rodině.[123]

V případě, že matka odloží dítě v babyschránce, nejedná se o dítěte nalezené, neboť právní stav takto nalezeného dítěte se posuzuje dle zákona o rodině, konkrétně podle § 50a, který stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Z toho vyplývá, že odložené dítě má dle práva matku, případně i otce. Vzhledem faktu, že odložené dítě má matku, která má vůči dítěti rodičovskou zodpovědnost, může při případném osvojení dítěte nastat problém v souvislosti s udělením souhlasu matky. Ani v zákoně č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „zákon o matrikách“), neobsahuje pojem „nalezené dítě“.[124]

Přestože pojem „nalezené dítě“ není zakotven v žádném právním předpisu, „nalezené děti“ fakticky existují, a to bez ohledu na to, jak jsou v právním řádu označovány. Babyboxy pouze zajišťují odloženým dětem ochranu jejich zdraví a života.

Kritickou analýzu projektu vypracovala JUDr. Šárka Špeciánová, jako rozbor smlouvy k návrhu smlouvy o umístění schránky pro opuštěné děti v prostorách Gynekologicko-porodnické kliniky Všeobecné fakultní nemocnice (dále jen „VFN“) v

[122] ZUKLÍNOVÁ, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. babyschránek. *Právní rozhledy*. 7/2005, s. 250 a násl.
[123] http://www.rodina.cz/clanek5222.htm
[124] ZUKLÍNOVÁ, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. babyschránek. *Právní rozhledy*. 7/2005, s. 250 a násl.

v Praze. Odpověď Nadačního fondu pro odložené děti Statim zformulovala JUDr. Hana Nová. Tato polemika upozornila na řadu problémů, které provozování babyboxů přináší. JUDr. Špeciánová důsledně odděluje problematiku zřizování babyboxů od tzv. utajených porodů, které byly v té době již zlegalizovány zákonem. Podle jejího názoru odborníci schránky k anonymnímu odkládání dětí za prospěšné nepovažují, zatímco utajené porody ano. Dále se JUDr. Špeciánová zaměřila na případné právní komplikace, které mohou nastat. JUDr. Špeciánová také uvedla, že k ochraně dítěte patří podle mezinárodních smluv, které jsou v České republice nadřazeny zákonům a dalším právním předpisům, také právo dítěte znát svůj genetický původ a právo být ihned po porodu registrováno. Dítěti nalezenému jsou obě tato práva odpírána. Nalezené dítě je i hůře osvojitelné, neboť budoucí osvojitelé mají obavu z nejasného původu dítěte.[125] VFN nakonec umístění babyboxu na klinice v Apolinářské ulici neschválila. K zamítavému postoji přispělo i další záporně vyznívající Stanovisko ke zřízení schránky (torny) pro odkládání dětí v areálu VFN vypracované 25. listopadu 2004 lékařem Františkem Schneibergem, předsedou Společnosti sociální pediatrie České lékařské společnosti J. E. Purkyně a vedoucím Ústavu sociální medicíny a veřejného zdravotnictví 1. LF UK. Jeho detailní argumentace rozebírající babyboxy z hlediska morálního, právního, odborného a technického ke zřizování babyboxů byla ještě více kritická.[126] František Schneiberg také upozorňoval, že negativ, která jsou spjata s projektem babyboxů, je celá řada a jsou známa ze zemí, kde takové schránky fungují již delší dobu. Dle pana Schneiberga rozšiřováním sítě babyboxů bude přibývat dětí bez kořenů, bez vlastní historie, bez anamnézy a tyto děti by mohly mít potíže se svou identitou, neboť si kladou otázky, kdo jsou, odkud přicházejí, kdo jsou jejich rodiče a podobně, ale odpověď dostat nemohou. Naopak Marie Vodičková[127] tvrdí, že babyboxy nemají žádná negativa. Ženy, které tají své těhotenství a rodí samy mimo zdravotnická zařízení, k tomu mají určitě velmi vážné důvody, protože tím ohrožují i svůj život. Samotnou existencí babyboxů počty rodiček, které rodí bez pomoci, se dle názoru Marie Vodičkové nezvýší. Na druhou stranu se zvýší počty odložených dětí -

[125] Nezkrácené znění viz Babybox-Statim, aktuality, archiv aktualit 2004. Dostupné z http://www.statim.cz/4-clanek.php

[126] Viz Babybox-Statim, aktuality, archiv aktualit 2004. Dostupné z http://www.statim.cz/9-clanek.php [22.1.2008]. Vyhraněně kritické stanovisko F. Schneiberga k babyboxům se projevilo opakovaně a trvá v podstatě dosud.

[127] Ředitelka fondu ohrožených dětí

na úkor těch, které jsou zabity, a to vzhledem k tomu, že matky ví, že dítě mohou bez obav z prozrazení anonymity odložit do babyboxu.[128]

Jako další argument zastánců babyboxů je, že dítě anonymně odložené do schránky sice ztrácí možnost poznat své biologické rodiče, na druhou stranu existence takového projektu jakým je babybox mu může zachránit život. V souvislosti Úmluvou a jejím čl. 7 odst. 1, který obsahuje právo každého dítěte, pokud je to možné, znát své rodiče a právo na jejich péči. Podstatným je zde dovětek „pokud je to možné". Jako podstatné se také jeví, že před tímto ustanovením je stanovena povinnost státu zabezpečit v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte. Je zřejmé, že toto právo Úmluva staví nad právo znát své rodiče, čl. 6 odst. l *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život."* Též čl. 6 odst. 2 *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte."*

3.4 Babyboxy v zahraničí

3.4.1 Německo

Otázka takzvaných „Babyklappen" je zde aktuální zejména od roku 1999, kdy bylo v Hamburgu zaznamenáno pět případů odložených dětí. Bohužel případy skončily smrtelně. K nejčastěji uváděným důvodům pro zřizování dětských schránek (podobně jako v České republice) patří snaha předejít takovýmto úmrtím. Tyto události se staly podnětem pro projekt „Findelbaby" (tedy projekt „Nalezenec"), jehož iniciátorem je Sternipark e. V[129], tj. soukromá organizace působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, tedy pověřená osoba ve smyslu našeho zákona.[130]

Schránky k anonymnímu odkládání dětí jsou v nové době v Německu zřizovány od roku 2000. Průkopníkem v této oblasti byl „MosesProjekt" (projekt „Mojžíš") z počátku roku 1999 a především zmiňovaný „Projekt Findelbaby", v jehož rámci byla

[128] http://www.rodina.cz/clanek5222.htm
[129] http://www.sternipark.de/
[130] HERMANOVÁ, M.: Právní aspekty anonymního odkládání dětí a anonymních porodů v SRN a dalších zemích. *Justiční praxe*. 6/2002, s. 384 a násl.

otevřena i první dětská schránka. Podle jejího vzoru pak vznikaly další schránky, v současné době (do června 2011) jsou v Německu v provozu na 90 místech.[131]

Sdružení SterniPark často zveřejňuje relativně detailní informace. A to z důvodu všeobecné informovanosti žen, dále z toho důvodu, aby sdružení získávalo pro svou činnost sponzorské peníze a účast dobrovolníků, a v neposlední řadě proto, aby se veřejnost začala o problematiku více zajímat. Sdružení spolupracuje také s tiskem, s jeho pomocí se snaží zapůsobit na ženy, aby upřednostnily tento projekt před usmrcením jejich dítěte. K dalším akcím SterniParku patří nalepování štítků s nápisem „Prosím nenaplňovat žádnými čerstvými miminky" na popelnice v Hamburku, s uvedením bezplatné telefonní linky a lokalizace dětských schránek. Na druhé straně se snaží respektovat soukromí nalezených dětí, jejich obličeje nikde nezveřejňují.

I v Německu je mnoho odpůrců a kritiků schránek, k nejčastějším argumentům patří, že „Babyklappen" nezabrání volnému odkládání nechtěných dětí na nevhodných a nebezpečných místech a ani jejich případnému usmrcování. Dalším argumentem je to, že německá vyspělá společnost nabízí mnoho jiných možností, které chrání zájmy matky a dítěte, a hlavně mají oporu v zákoně. Jako v České republice, tak i v Německu je zdůrazněno, že k největším negativům anonymního odkládání novorozenců patří ten fakt, že je odloženému dítěti znemožněno právo znát svůj původ. Proti zavádění „Babyklappen" protestují v Německu významné osobnosti i celé organizace,[132] které se pokouší o jejich úplné zrušení. Podle § 1591 BGB[133] je matkou dítěte žena, která dítě porodila, tato zásada nebyla zatím nijak prolomena. Také čl. 1 a 2 Základního zákona SRN dává dítěti právo znát svůj původ zcela bezvýjimečně, tedy nejen „pokud je to možné", jak to stanovuje Úmluva o právech dítěte.[134]

Pokud bychom měli shrnout výše uvedená fakta, dojdeme k závěru, že anonymní odkládání dětí a anonymní či utajené porody nejsou v Německu legalizovány, a ani zákonem definovány, v praxi jsou veřejností tolerovány.

---

[131] Přehled všech „Babyklappen" v německy mluvících zemích dostupný z http://www.babyklappe.info/alle_babyklappen. V méně ověřitelné informaci uvedené v německé verzi Wikipedie se říká, že k roku 2009 bylo konkrétních zařízení v provozu přes 98 (http://de.wikipedia.org/wiki/Babyklappe.

[132] Např. organizace „Terre des hommes", která zprostředkovává německým rodinám adopci dětí z válečných a krizových oblastí zemí třetího světa.

[133] občanský zákoník německý (*Bürgerliches Gesetzbuch*, zkratka BGB) z r. 1896

[134] čl. 1 a 2 Základního zákona SRN z 23.5.1949

3.4.2 Slovensko

Na Slovensku z iniciativy občanského sdružení „Šance pro nechtěné" a jeho prezidentky Mgr. Anny Ghannamové od roku 2004 fungují "hniezda záchrany". První taková „hniezda" byla umístěna v nemocnici v Bratislavě na Kramároch, Žilině a Prešově. V současné době na Slovensku funguje již celkem 16 míst pro bezpečné uložení nechtěných dětí. Poslední, v pořadí již 30. novorozeně bylo do schránky uloženo 17.4.2011 do schránky v Hniezde záchrany pri Detskej fakultnej nemocnici v Bratislave na Kramároch.

„Hniezda záchrany" byly prvním krokem v programu záchrany nechtěných dětí a staly se všeobecným prostředkem pro záchranu dětských životů. Iniciativa Občanského sdružení Šance pro nechtěné vedla na Slovensku i k jakémusi legislativnímu zakotvení existence schránek pro anonymní odkládání dětí. Zákon č. 576/2004 z., o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení ďalších predpisov ze dne 21. 10. 2004 uvádí v § 11 odst. 11 „Ak zdravotnícke zariadenie ústavnej starostlivosti, ktoré prevádzkuje novorodenecké oddelenie, zriadi na účely záchrany novorodencov verejne prístupný inkubátor, možno novorodenca do neho odložiť. [135]

Dle vyjádření prezidentky sdružení je cílem zabezpečení takových podmínek, aby se děti vrátili k matkám, a to prostřednictvím projektu Náruč záchrany a dalších projektů, které se snaží zabezpečit dětem a jejich matkám podmínky pro pokojný a slušný život. [136]

3.5 Dílčí závěry a judikatura

Pokud bychom měli shrnout výše uvedené námitky proti babyboxům, lze nejdůležitější a nejpodstatnější námitku spatřovat v rozporu zřizování a fungování institutu babyboxu s platnými českými statusovými předpisy, podle nichž matkou dítěte je ta, která ho porodila – mateřství je dáno faktem porodu. Náš právní řád neumožňuje rodiči vzdát se svého dítěte a jednostranně tak ukončit rodinně právní vztah, tj. měnit statusový vztah rodiče – dítě.[137] s dítětem odloženým do babyboxu nelze okamžitě

[135] http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=18224&FileName=04-z576&Rocnik=2004
[136] http://www.hniezdozachrany.sk/
[137] Srov. též HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.

jednat jako s tzv. právně volným dítětem. Samozřejmě nelze lpět na stávajících právních normách, tak jak se vyvíjí společnost, mělo by se vyvíjet i právo. Případná změna by měla být pro společnost přínosem. Jedna taková změna by se měla týkat nalezenců. Toto označení dětí bez identity by muselo být zlegalizováno a musel by být vymezen obsah tohoto pojmu. Zde vystupuje do popředí otázka, zda by tím stát nevytvářel překážky, které by pro dítě znamenaly nemožnost uplatnit jeho právo znát svůj důvod. Takové omezení zájmů a práv dítěte by mohlo mít negativní vliv na psychiku jedince, a to zejména v jeho dospívání.

Zastánci babyboxů argumentují proti uvedeným negativům tím, že povolení institutu babyboxů povede nejen ke snížení počtu interrupcí, ale zejména k omezení vražd novorozenců, kteří jsou zavražděni vlastní matkou bezprostředně po porodu nebo v důsledku odložení na nezabezpečeném místě. Argument ochrany života dítěte je samozřejmě argumentem nejsilnějším a v přímém porovnání s jakýmkoli jiným stanoviskem musí nebo by měl vždy zvítězit. A to i v rovině právních předpisů, neboť lidský život a život bezbranného dítěte by měl být vždy tou nejvyšší hodnotou. Z jiného úhlu pohledu je zmíněný argument ochrany života velmi problematický, z důvodu obtížné prokazatelnosti. Neexistuje mnoho objektivních materiálů, které by měly prokazatelnou nebo vypovídající hodnotu, zda v zemích, kde byli uzákoněny anonymní porody nebo jsou v provozu schránky pro odložení dítěte, klesá počet potratů nebo počet usmrcených novorozenců. Je pravdou, že na webových stránkách organizací, které provozují schránky, můžeme nalézt několik číselných údajů, ale bez odkazu na nějaký důvěryhodný zdroj.

Naopak poměrně detailní německou statistiku, kterou vypracovali Regula Bott, Christiane Swientek a Bernd Wacker[138], kteří zaznamenali počty živých i mrtvých nalezených novorozenců (míněno dětí nalezených volně, tedy neodevzdaných do zařízení typu „Babyklappe“ apod.) v Německu od roku 1999 do roku 2007. Pokud porovnáme jednotlivá data, zjistíme, že po roce 2001 (od tohoto roku fungují v Německu „Babyklappen“), není viditelná nějaká výraznější pozitivní změna. Naopak vzrostl počet novorozenců, kteří byli usmrceni přímo matkou nebo odloženi na místě,

a KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2/2004, s. 52 a násl.

[138] Tötung (Neonatitzid) und Lebend-Aussetzung von Neugeborenen in Deutschland (1999 - 2007)**.** Zabití a odložení žijících novorozenců v Německu. (Dostupné z internetových stránek organizace Terre des hommes http://www.tdh.de/content/themen/weitere/babyklappe/studie_toetung.htm

které pro ně znamenalo smrt. Z této statistiky, tak můžeme usuzovat, že nedošlo k omezení vzniku případů, jimž mělo být zabráněno právě zřizováním babyboxů.

Odložení a usmrcení novorozenci v letech 1999 – 2009											
	1999	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
odložení novorozenci nalezení mrtví	21	17	17	20	31	19	20	32	26	29	24 (25)
odložení novorozenci nalezení živí	13	11	14	14	12	14	9	6	10	8	22
nejasné případy	-	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-
celkem	34	32	31	34	43	33	29	38	36	38	36 (37)

V souvislosti s výše analyzovanými přístupy k projektu babyboxů je nutné upozornit na důležitý aspekt, a tím je právo dítěte znát svůj právní původ, tedy právo znát vlastní identitu a minulost. Toto neopominutelné právo prostupuje celou právní úpravou určování rodičovství a dostává s do konfliktu, jak s babyboxy, tak i s institutem utajených a anonymních porodů.[139] o právu znát svůj genetický původ se hovoří také v souvislosti s asistovanou reprodukcí a v neposlední řadě také se zavedením nezrušitelného osvojení.

Je zřejmé, že znalost genetického původu a identita jedince je nutná k rozvoji osobnosti člověka a jeho začlenění do společnosti. Každý jedinec se během svého života pokouší o sebepoznání a hledá vlastní kořeny. Především ve fázi dospívání se lidé snaží někam patřit, najít své místo v životě a plánovat budoucnost. Je nepochybné, že dítě vyrůstající v harmonickém rodinném prostředí vede vyrovnanější život, než děti vyrůstající v ústavech či jiných zařízení. Rodina, její podpora, pocit sounáležitosti a znalost svých kořenů je tím největším darem pro plnohodnotný život dítěte.

[139] K institutu utajených a anonymních porodů blíže v kapitole 5 této diplomové práce

Touha po poznání vlastního původu a biologické rodiny je silnou motivací pro ty, kteří se dozvědí, že ti, kdo je vychovávají a ke komu je váže citové pouto po řadu let, nejsou jeho biologickými rodiči. Jedinec může pátrat po svých biologických rodičích také z důvodů zdravotních, neboť může v životě člověka nastat situace, kdy je potřeba znát genetickou dispozici předků.

České zákony toto právo nijak neupravují, za to mezinárodní právní úprava a judikatura evropského soudnictví je poměrně rozmanitá. Na tomto místě můžeme zmínit Evropskou úmluvu o lidských právech a její čl. 8, kterému byla věnována kapitola 2.

Za velmi důležité v rámci řešení této problematiky shledávám rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „Soud“) v oblasti práva znát svůj původ. Francouzská občanka paní Pascale Odievre podala stížnost proti Francii na porušení čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech. Stěžovatelka, jíž její matka anonymně porodila a bezprostředně po porodu odložila, namítala, že Francie neposkytla ochranu jejímu právu na soukromý život, když právní řád vyžaduje souhlas biologické matky k zpřístupnění údajů o její identitě, a který nelze žádným zákonným způsobem překonat nebo nahradit. Prohlásila, že nemožnost takto učinit, velmi narušila její osobnost a cítila se deprivovaná, neboť nemohla rekonstruovat vlastní předchozí život, respektive život své biologické rodiny. Stěžovatelky matka požádala o anonymní porod, který je ve Francii umožněn a sepsala dopis, v němž bylo uvedeno *„Odkládám svou dceru Berthe Pascale. Prohlašuji, že jsem byla informována, že po uplynutí jednoho měsíce se odložení mého dítěte stane nevratným a že úřady mají právo dát jí k adopci. Žádám, aby tento porod byl utajen.“*[140] Stěžovatelka tvrdila, že anonymní porod není právo ženy, ale naopak se domnívá, že to je spíše projev jejího neúspěchu. Uvádí další výčet negativních argumentů proti rozhodnutí žen, které se rozhodnou rodit anonymně.[141] Podle názoru Soudu má každý člověk Úmluvou chráněný zájem na získávání informací

[140] “I abandon my child Berthe Pascale. i certify that i have been informed that after one month the abandonment of my child will become irreversible and that the authorities reserve the right to have her adopted. i decline the assistance that has been offered to me. i request that this birth be kept secret. i certify that i have received the form setting out information on abandonment. Paris, 24.5.[deleted] Berthe” dostupné z http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=odievre&sessionid=72160801&skin=hudoc-en

[141] odst. 31 rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva dostupného z http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=odievre&sessionid=72160801&skin=hudoc-en

nezbytných k pochopení dětství a dospívání. Slovem „každý“ je vyjádřen zájem matky, ale i dítěte. Tím se na jedné stráně hají právo dítěte znát svůj původ a na straně druhé zájem ženy-matky zachovat anonymitu.[142] V tomto konkrétním případě se zájmy týkají již dvou dospělých lidí, Soud postupoval s ohledem na věk účastníků – stěžovatelku již nepovažoval za dítě (v roce 2003 bylo stěžovatelce 38 let), ale za dospělého jedince a nadřadil právo matky na ochranu a utajení identity v oblasti anonymních porodů nad právo dospělého jedince znát svůj původ.[143] Otázkou zůstává, zda byl tento postup správný, neboť problémy vzešlé z neznalosti své minulosti, kořenů a identity provázejí jedince spíše ve věku dospívání a dospělosti, nežli v dětství.

Evropský soud pro lidská práva neshledal v konkrétním případě porušení čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech. Toto rozhodnutí vzešlo na základě více faktorů, které podpořily zavedený systém Francie v případě anonymních porodů. Podle názoru Soudu francouzská právní úprava sice umožňuje matce porodit anonymně, ale posiluje možnost dítěte zjistit svůj biologický původ s pomocí národní rady pro přístup k osobnímu původu, jako nezávislého orgánu. Ačkoli byla stěžovatelka dosud v hledání informací, které by jí pomohly identifikovat její biologickou matku zatím neúspěšná, novela zákona jí umožnila její pokus opakovat a zvrátit odmítnutí matky, souhlasit s odtajněním její totožnosti. Na základě této nové možnosti byl Soud přesvědčen, že se francouzská legislativa snaží zachovávat rovnováhu mezi zájmy matky a mezi odlišnými zájmy dítěte. Soud byl také přesvědčen, že Francie nepřekročila míru uvážení, která jí byla svěřena, zvláště v tak citlivé oblasti, kde se střetávají hned tři prvky – utajení původu dítěte, právo výběru biologických rodičů a jejich rodinných vztahů a existence adoptivních rodičů. Novela zákona i nadále podmiňuje přístup k informacím výslovným souhlasem matky, které nelze jiným právním prostředkem nějak nahradit.[144]

---

[142] odst. 42 a 43 rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva dostupného z http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=odievre&sessionid=72160801&skin=hudoc-en

[143] http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=odievre&sessionid=72160801&skin=hudoc-en

[144] HUBÁLKOVÁ, E.: Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*. 5-6/2003, s. 282 a násl.

4 PROBLEMATIKA ANONYMNÍCH A UTAJENÝCH PORODŮ

Problematika anonymních a utajených porodů byla předmětem poměrně široké diskuze odborné veřejnosti.[145] Vzhledem k situaci v jiných evropských zemích byli i naši zákonodárci nuceni novelizovat právní úpravu, která zaostávala za pokroky v oblasti lékařské vědy. Na základě těchto skutečností byly v českém právním řádu zakotveny tzv. utajené porody.

Zákon č. 422/2004 Sb., který byl projednán v Parlamentu ČR a neprošel žádnou odbornou diskuzí, vzbuzuje tak řadu otázek. Podle důvodové zprávy k zákonu byl zákonodárce veden snahou, vytvořit podmínky ke snížení počtu potratů, ale i snížením počtu případů opuštění dítěte matkou nebo jeho zavraždění. Otázkou stále zůstává, zda právě zmíněná legalizace porodů s utajením totožnosti matky může být v tomto směru nápomocná.[146] V České republice byl zákon přijat pod tlakem medializace i značného zpolitizování a možná poněkud unáhleně. Zákon byl vytvářen jistě s dobrým úmyslem, ale bohužel nedomýšlí a neřeší řadu souvislostí.

Pro přehlednost je nutné vyložit význam pojmů „utajený porod“ a „anonymní porod“ a vzájemně je odlišit.

Porod s utajenou totožností matky (dále jen „utajený porod“) má umožnit ženám legálně porodit ve zdravotním zařízení a dát dítě k adopci, aniž by byla v souvislosti s porodem odhalena jejich identita. To znamená, že podle platné právní úpravy jsou osobní údaje matky známy, ale zapečetěny v obálce a uloženy ve zdravotnickém zařízení, kde došlo k porodu.[147] Totožnost matky je utajena hlavně vůči dítěti. Údaje nejsou zapsány do matriky ani do rodného listu dítěte. Za různě definovaných podmínek je však možné jejich zpětné odtajnění.

V případě porodu anonymního matka není vůbec známa, tedy nejen dítěti, ale ani jiným osobám např. ze zdravotnického zařízení. V tomto případě jde o situace, kdy

[145] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.
[146] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.
[147] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.

dítěte bylo odloženo nebo zanecháno ve zdravotnickém zařízení matkou, která o své osobě neposkytla žádné relevantní údaje.[148] Zápis tohoto dítěte do matriky upravuje § 17 zákona o matrikách. Dle ustanovení se zápis dítěte nezjištěné totožnosti do knihy narození provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte.

4.1 Utajené porody v České republice

Porod s utajenou totožností matky byl v České republice legalizován zákonem č. 422/2004 Sb., publikovaným 10. 7. 2004, který nabyl účinnosti dne 1. 9. 2004. Jeho schválením prozatím vyvrcholilo několikaleté úsilí různých poslaneckých skupin a iniciativ snažících se o prosazení legalizace anonymních porodů či alespoň porodů s utajením matčiny identity.[149] Návrh zákona byl Poslanecké sněmovně ČR poprvé předložen 25. 7. 2003, tentokrát byl návrh čistě mužskou záležitostí. Návrh měl od počátku chránit především děti, děti ohrožené vlastními matkami nebo ty nechtěné, které čekají na adoptivní rodiče.

Zákon 422/2004 Sb. měnil především zákon o péči o zdraví lidu. V § 67b se doplňuje nový odst. 20, který zní *„Žena s trvalým pobytem na území České republiky, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželu svědčí domněnka otcovství (§ 51 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině), má právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů. Zdravotnické zařízení je v takovém případě povinno vést zdravotnickou dokumentaci v rozsahu péče související s těhotenstvím a porodem, jejíž součástí jsou osobní údaje této ženy nezbytné ke zjištění anamnézy a údaje uvedené v § 67b odst. 2 písm. b). Jméno a příjmení ženy je vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace spolu s písemnou žádostí podle věty první, datem narození a datem porodu. Po skončení hospitalizace se zdravotnická dokumentace o tyto údaje doplní a zapečetí. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu. Lékaři a příslušníci zdravotnického personálu, kteří v rámci výkonu lékařské péče přišli do*

[148] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 212 a násl.

[149] v roce 2001 poslanecký návrh 4 poslankyň na uzákonění anonymních nebo alespoň utajených porodů změnou zákona č. 268/1949 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, návrh by la nakonec stažen. Návrh předkládaly Kateřina Dostálová, Eva Dundáčková, Lucie Talmanová a Jana Volfová

styku s osobními údaji ženy podle věty první, jsou povinni o nich zachovávat mlčenlivost [...].“

Z tohoto ustanovení vyplývá, že právo požádat o utajení totožnosti je přiznáno pouze svobodné ženě, která má trvalý pobyt na území ČR, z ustanovení nevyplývá, že se musí jednat o občanku České republiky. Po porodu může žena požádat o utajení své totožnosti a ve zdravotnické dokumentaci se evidují pouze údaje týkající se rozsahu péče související s těhotenstvím a následně s porodem. Tyto údaje jsou podstatné ke zjištění anamnézy rodičky. Osobní údaje ženy, která požádala o utajení totožnosti, jsou vedeny odděleně od zdravotnické dokumentace a po skončení hospitalizace se dokumentace o tyto údaje doplní a zapečetí se v obálce. Obálka s takto důležitými skutečnostmi může být otevřena jen na základě rozhodnutí soudu. Zde narážíme na první problém, ze zákona jasně nevyplývá, který soud by měl být věcně a místně příslušný k takovému rozhodnutí (lze jen usuzovat, že by to mohl být soud, v jehož obvodu se nachází zdravotnické zařízení) a vůbec zde není uvedeno, z jakých důvodů by bylo možné dokumentaci rozpečetit. Zákon nám nedal jasnou odpověď na další důležité otázky, a to kdo může soudní řízení iniciovat, tedy kdo je oprávněn k podání návrhu? Mohl by soud rozhodnout o odtajnění dokumentů bez vědomí nebo dokonce proti vůli matky? Například ve Francii je vyžadován výslovný souhlas matky s odtajněním dokumentů, ale naše právní úprava nic takového neříká, odtajnění by tedy soud pravděpodobně mohl přikázat i proti vědomí matky.[150]

Změna vyvolaná zákonem č. 422/2004 sb. se dotkla také zákona o matrikách. Ve smyslu § 14 tohoto zákona se do knihy narození uvedou pouze údaje týkající se dítěte, nikoliv údaje související s jeho matkou. Ustanovení § 17 zní po novele takto *„Zápis dítěte, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, do knihy narození se provede podle zprávy zdravotnického zařízení, v němž byl porod ukončen, obsahující údaje uvedené v § 14 odst. 1, přičemž údaje uvedené v § 14 odst. 1 písm. d) se do knihy narození nezapíší.“* V tomto ustanovení je zopakováno, že údaje o matce, resp. rodičích se do knihy narození nezapíší. Zákon neodkazuje na to, že by do matriky nemělo být zapsáno jméno a příjmení dítěte. Jméno dítěte určeno není, ale v okamžiku

[150] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.

porodu byla totožnost matky známa a dítě, tak nese ze zákona příjmení matky. Matka žádá o utajení totožnosti až po porodu a nežádá o utajení totožnosti svého dítěte. Tento důsledek nebyl zákonodárcem příliš promyšlen.[151] S tímto argumentem nemohu plně souhlasit, přesněji s tím, že matka žádá o utajení teprve po porodu, a tudíž v okamžiku porodu je známa její totožnost a dítě ze zákona dostává její příjmení. Ze zákona přímo nevyplývá, že by matka měla žádat o utajení identity až po porodu, naopak pokud žena chce požádat o utajení svých identifikačních údajů, požádá o to již při svém nástupu do porodnice, to znamená již před porodem samým.

Ministerstvo zdravotnictví České republiky vydalo k zákonu č. 422/2004 Sb., metodický pokyn *Postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem*,[152] který se týká zdravotního pojištění a jeho účelem je sjednotit postup zdravotnických zařízení. V úvodní části je zmíněno, že ze zákona vyplývá, že právní odpovědnost matky za dítě zůstává, v případě utajeného porodu, zachována, a to do doby případného osvojení dítěte, navíc dítě nemá status „nalezence". Dle tohoto pokynu z dikce zákona č. 422/2004 Sb. vyplývá, že ochrana dat se nevztahuje na registrační číslo pojištěnce a číslo zdravotní pojišťovny. Součástí pokynu je prohlášení, v němž rodička podpisem schvaluje výběr ze dvou možností úhrady nákladů spojených s porodní a poporodní péčí o sebe a dítě. První z možností je pro úhradu těchto nákladů ze svého zdravotního pojištění, ale k tomu musí uvést své registrační číslo pojištěnce a číslo zdravotní pojišťovny (což je v rozporu s utajením její identity), nebo se zaváže zaplatit všechny výlohy sama.[153]

4.1.1 Problémy spojené se zákonem č. 422/2004 Sb.

Zákon č. 422/2004 Sb. se plně nevypořádal s ustanovením § 50a zákona o rodině, neboť i přes utajení totožnosti matky, žena, která dítě porodila, právně matkou je a hlavně matkou zůstává. Kdy vzniká mateřství ženy? Odpovědí na tuto otázku je porod, je právě tou právně relevantní skutečností pro vznik mateřství. Okamžikem porodu je založen vztah mezi matkou a dítětem. Matce vzniká rodičovská zodpovědnost

[151] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.
[152] Metodický pokyn č. 2/2005 Věst. MZ, postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem
[153] Metodický pokyn č. 2/2005 Věst. MZ, postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem

a vůči dítěti má řadu práv a hlavně povinností. Navíc platná česká právní úprava neumožňuje rodiči vzdát se svého dítěte. Jediná situace, kdy může vztah mezi matkou a dítětem zaniknout, je osvojení, a to osvojení nezrušitelné.

Další problém spatřuji v tom, že nová právní úprava nerespektuje práva otce, zejména právo otce na zjištění jeho otcovství. Nelze zde uplatnit první domněnku. Druhá domněnka otcovství také nemůže být použita, neboť otcovství nemůže být určeno bez toho, aby v matrice byla zapsána matka dítěte. V paternitních věcech můžeme postupovat až dle domněnky třetí. Podle § 54 zákona o rodině může být řízení o určení otcovství zahájeno kdykoli i na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte.

V souvislosti se zákonem č. 422/2004 Sb. vyvstává další otázka, na kterou je třeba hledat odpověď. Mám na mysli náhradní rodinnou péči. Je zřejmé, že hlavní myšlenka celého zákona je jasná, snaha snížit počet potratů a usmrcování novorozenců matkami. Také se zde uplatňuje snaha o to, aby děti nevyrůstaly v dětských domovech bez rodiny, ale naopak v rodině, která je pro dítě rodinou náhradní. Orgány sociálně-právní ochrany dětí se musí potýkat se skutečností, že tento zákon, v rozporu s českými právními předpisy vytváří umělého „nalezence“, přestože dítě má až do případného nezrušitelného osvojení svou vlastní matku. Metodický pokyn MZ sice alibisticky konstatuje, že na základě dikce zákona právní odpovědnost matky za dítě zůstává, v případě utajeného porodu, zachována až do doby případného osvojení dítěte, a že dítě z utajeného porodu nemá status „nalezence“, ale jak se s touto skutečností má zacházet v praxi, nikdo nevyjasnil. Dítě se totiž nalezencem fakticky stává. Jak postupovat v případě, že matka dítěte požádala o utajení své totožnosti? Lze dítě zařadit do evidence dětí vhodných pro zprostředkování osvojení? Dle § 68 zákona o rodině je možné osvojení dítěte bez souhlasu rodičů, jestliže po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka. Zkoumání tzv. žádného zájmu ze strany rodičů je ponecháno na úvaze soudu, který bude moci v incidenčním řízení rozhodnout o otevření obálky, ve které jsou zapečetěny údaje týkající se matky dítěte. Pokud soud rozhodne, že dítě je možné osvojit, může být zahájeno zprostředkování osvojení dítěte. I zde narážíme na další úskalí této právní úpravy. Nezrušitelně lze osvojit dítě starší jednoho roku dle § 75 zákona o rodině, do doby než bude moci být dítě osvojeno, nebude mít v rodném

listu zapsány rodiče. Ještě horší důsledek může mít u dětí, které nebudou osvojeny, ať již proto, že se narodí nějakým způsobem postižené nebo se jedná o dítě, které je jiného etnického původu. Takové dítě bude umístěno do dětského domova se statusem umělého nalezence.[154]

Tyto problémy se týkaly právní stránky věci, je také důležité shrnout problematiku ryze praktickou. Bohužel i v této části je poměrně mnoho „prázdných míst“, které by se v oblasti veřejného práva, která zasahuje do práv dětí, neměly objevovat.

Postup ve zdravotnických zařízeních, kde se matka rozhodne pro porod s utajením své totožnosti je také do jisté míry komplikovaný a nová právní úprava v zákoně č. 422/2004 Sb., nepomohla k jeho zjednodušení.

Lékaři a zdravotnická zařízení jsou si vědomi, že nelze objektivně z jejich strany kontrolovat pravdivost údajů podmiňujících uskutečnění porodu s utajenou identitou matky. Vzhledem k tomu, že zákon neříká, kdo by měl kontrolu provádět, lékaři vyžadují čestné prohlášení matky a kontrolu přesouvají na matriku, což se dá považovat za logický postup. Právě matrika má k dispozici prostředky na provádění kontroly. Na druhou stranu totožnost matky a její osobní údaje znají pracovníci matriky, což je v rozporu s dikcí zákona. K nedořešeným otázkám v rámci postupu nemocničního zařízení patří i to, že zákon nebo metodický pokyn nestanovily po jakou dobu a na jakém místě mají být utajené informace v porodnici uchovávány. V důvodové zprávě k zákonu č. 422/2004 Sb. se počítalo s vytvořením centrálního registru.

Podstatou problému zákona č. 422/2004 Sb., který umožňuje porod s utajenou identitou matky, je střet platných českých zákonů se snahou umožnit matce vzdát se při porodu nejen dítěte samotného, ale i mateřství vůči dítěti a rodičovské zodpovědnosti k němu. Toto rozhodnutí vyplývá z vůle matky, je to její vlastní rozhodnutí. Se stejnou podstatou problému se setkáváme také u babyboxů, kde snaha pomoci matkám a zachránit dítě není zakotvena v zákoně a mnohdy je s ním v rozporu. Otázkou v obou případech zůstává, zda uzákonění zásadních změn právních předpisů, jimiž by se odstranila kolize zákona č. 422/2004 Sb., s českým právním systémem, je v současné době pro naši společnost nutné, a zda by byly podobné změny ku prospěchu věci.

[154] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.

V případě přijetí řešení, které by odstranilo shora uvedené problémy a nejasnosti včetně organizačních komplikací u utajeného porodu a matka by měla možnost vzdát se po porodu nejen dítěte, ale i všech práv a povinností vůči dítěti, je velká pravděpodobnost, že by se takové porody začaly rozšiřovat. Bylo by zde nebezpečí, že ženy, které byly rozhodnuté dát dítě k adopci, by tak neučinily a místo toho využily porod s utajením totožnosti matky. Nevolily by postup, který je pro dítě sice přijatelnější, ale pro matku více komplikovaný a rizikovější.

5 OSVOJENÍ

5.1 Základní vymezení

Osvojení je právním institutem, na základě kterého vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi.[155] Osvojení může být také charakterizováno jako přijetí cizího dítěte za vlastní. Osvojení přesahuje pojem náhradní rodinné péče, neboť nově vzniklý vztah má poměrně značné právní následky, protože se zde jedná o změnu právního stavu dítěte. Toto pojetí osvojení je akceptované mnoha mezinárodními dokumenty, které se zabývají dětskými právy. [156] Mezinárodní právní úprava této problematiky je velmi obsáhlá a institut osvojení je v řadě úmluv chápán především jako institut, který umožňuje dětem nalézt novou rodinu a zázemí.

Osvojení můžeme chápat také jako subsidiární řešení krize přirozené rodiny a jako určitou náhradu nebo napodobování biologické rodiny.[157]

Zákon o rodině rozeznává dva možné způsoby osvojení. Prvním z nich je osvojení zrušitelné, které je možné výrokem soudu z důležitých důvodů zrušit. Druhou možností je nezrušitelné osvojení, které je spojeno se zápisem osvojitele do knihy narození matriky na místo rodiče osvojence. Pro oba způsoby osvojení je totožné, že dochází k zániku právních vztahů k původním rodičům, případně pouze k jednomu z nich, pokud je osvojitelem manžel nebo manželka druhého rodiče, to znamená, že zákon o rodině vychází z principu úplného osvojení.

K osvojení dítěte dochází až na základě rozhodnutí soudu, a to na návrh osvojitele. Soud v řízení o osvojení zkoumá, zda jsou splněny podmínky, které stanoví zákon o rodině, zákon o sociálně-právní ochraně dětí[158] , ale i procesní předpisy.

---

[155] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 63 odst 1

[156] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 107 a násl.

[157] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.

[158] Zákon. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí stanoví řadu úkolů a podmínek v souvislosti s osvojením dítěte, pokud se jedná o vyhledávání v hodných zájemců o osvojení dětí apod. V roce 2006 byly přijaty důležité novely, které přinesly podstatné změny a mají zabránit nedovoleným manipulacím s dětmi.

5.2 Podmínky osvojení

Pokud se jedná o podmínky obou druhů osvojení, jakož i podmínky pro jejich zrušení, pouze je stručně shrnu, neboť tato problematika je velmi rozsáhlá a chtěla bych se věnovat podrobněji právním následkům osvojení ve vztahu k právu dítěte znát svůj původ.

5.2.1 Společné podmínky pro oba typy osvojení

Základní zásada celého institutu osvojení je spatřována v tom, aby bylo osvojení osvojenci ku prospěchu. Tato podmínka je vyjádřena také v § 65 odst. 2 zákona o rodině. Tuto podmínku posuzuje soud, pro osvojence musí být osvojení prospěšné, ale je také nutné, aby se mezi ním a osvojitelem vytvořil takový vztah, který je charakteristický pro rodiče a dítě.[159]

§ 65 odst. 2 zákona o rodině dále stanoví, že lze osvojit pouze nezletilé dítě. Platný zákon o rodině neupravuje možnost osvojení zletilé osoby ani nascitura, tj. dítěte, které je počaté, ale zatím nenarozené. To, že nelze osvojit dítě dosud nenarozené je podpořeno i tím, že by v době rozhodnutí nebyly splněny všechny požadované hmotněprávní předpoklady (nebyla by splněna podmínka preadopční péče a požadavek dosažení věku jednoho roku osvojovaného dítěte při nezrušitelném osvojení).[160]

Zákon o rodině dále stanoví, že mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl a osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům. Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé.

Pokud se jedná o souhlas s osvojením, zde zákon o rodině stanoví podmínky, kdo a za jakých okolností souhlas s osvojením dává, popřípadě, že souhlasu není třeba. Také osvojované dítě má projevit s osvojením svůj souhlas, v případě, že je dítě natolik rozumově vyspělé, aby mohlo posoudit význam osvojení, souhlasu není třeba, když by mohl být zmařen účel osvojení.

První varianta, kterou uvádí zákon o rodině, vyžaduje souhlas s osvojením od rodiče dítěte, popřípadě od jiného zákonného zástupce dítěte. Souhlas musí splňovat podmínky projevu vůle, které jsou stanoveny v občanském zákoníku. Souhlas

---

[159] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 107 a násl.
[160] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s. 53 a násl.

je osobním právem každého z rodičů, pokud právo vyslovit souhlas náleží oběma rodičům, musí jej projevit oba. Zákon o rodině stanoví, že souhlas k osvojení dítěte může být dán teprve po uplynutí šesti týdnů od narození dítěte.

Druhá možnost je řešena v § 68 zákoně o rodině, a to i v případě, že rodiče jsou zákonnými zástupci dítěte, není třeba jejich souhlasu, jestliže nejméně po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevili snahu upravit v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě. Samozřejmě, že tyto skutečnosti musí být prokázány, aby nebylo bezdůvodně zasahováno do práv rodiče, ale i dítěte.

Souhlasu není potřeba také v situacích popsaných v § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině, jestliže rodiče nejméně po dobu dvou měsíců neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoli jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka. I v tomto případě se jedná o poměrně značný zásah do lidských práv jak rodiče, tak dítěte. Na druhou stranu je tento zásah odůvodněn požadavkem ochrany dítěte a jeho zájmů.

Jak k těmto výjimkám uvádí prof. JUDr. M. Hrušáková, CSc. *„Za těchto okolností totiž krajně neodpovědný a tím zavrženíhodný postoj rodičů vůči vlastnímu nezletilému dítěti nevyžaduje, aby jejich rodičovská práv jako část jejich rodičovské zodpovědnosti byla společensky i právně uznána a respektována*.“ Pokud by v takovém případě byl vyžadován souhlas takovýchto rodičů, mohlo by to podstatným způsobem ohrozit samotné dítě, co se týče jeho tělesného a duševního rozvoje, ale i zmařit pokus o začlenění dítěte do rodiny, která by mu poskytla nové rodinné zázemí.[161]

Ustanovení § 68 odst. 1 zákona o rodině se vztahuje i na rodiče, který je sám nezletilý. To znamená, že zákon zásadně nezletilému právo souhlasu s osvojením přiznává.

Zákon o rodině také upravuje situaci, kdy rodič projevil souhlas s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům, není třeba jeho souhlasu s osvojením, ale opět je podmíněn tím, že byl vysloven až po uplynutí šesti týdnů od narození dítěte. Odvolat souhlas lze pouze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče

[161] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 212 a násl.

budoucích osvojitelů, tím se rodičům čas, po který se mohou rozhodnout, poměrně zkrátil.

Možnost osvojení dítěte do ciziny je upravena v § 67 odst. 3 zákona o rodině a je podmíněna souhlasem Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Zákon o rodině upravuje i preadopční péči, která je jednou z dalších podmínek osvojení. Její základní vymezení spočívá v tom, že dítě musí být v péči u svého budoucího osvojitele a na jeho náklad nejméně po dobu tří měsíců. Jinak pro realizaci samotné preadopční péče platí stejná pravidla jako pro osvojení.

5.2.2 Podmínky stanovené pouze pro nezrušitelné osvojení

Zákon stanoví další dvě podmínky, které jsou podstatné pro nezrušitelné osvojení.

První podmínkou je, že nezrušitelně osvojit jako společné dítě mohou pouze jen manželé nebo manžel rodiče dítěte dle § 66 odst. 1 zákona o rodině. I z této podmínky existuje výjimka, kdy si může nezrušitelně osvojit dítě i osamělá osoba, pokud jsou dány všechny předpoklady, že osvojení bude plnit svůj účel. Pokud nastane situace, kdy chce nezrušitelně osvojit dítě pozůstalý manžel po rodiči dítěte nebo po osvojiteli dítěte, je i tato varianta zákonem umožněna, konkrétně § 74 odst. 2 zákon o rodině.[162]

Jako další podmínku zákon o rodině uvádí, že nezrušitelně lze osvojit jen nezletilého staršího jednoho roku.[163]

V praxi převažuje nezrušitelné osvojení nad osvojením prvního stupně, jak se někdy označuje. Je tomu tak proto, že lidé, kteří přijmou cizí dítě za vlastní, chtějí, aby se jejich vztah k dítěti po stránce faktické i právní, co nejvíce přiblížil pokrevnímu vztahu mezi rodičem a jeho dítětem.[164]

5.3 Vznik a zrušení osvojení

Vznik osvojení je spojen s konstitutivním soudním rozhodnutím. S nabytím právní moci jsou spojeny právní následky společné oběma typům osvojení, případně ještě další právní následky, které jsou spojeny pouze s osvojením nezrušitelným. Právní následky osvojení jsou spojené s právním postavením osvojence k původním rodičům a

[162] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 115 a násl.
[163] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §75
[164] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. s. 306 a násl.

k jeho osvojiteli. Právní následky charakteristické pro nezrušitelné osvojení jsou takové, že osvojitelé jsou na základě pravomocného soudního rozhodnutí zapsáni v matrice jako rodiče osvojeného dítěte, jednak osvojené dítě nemůže být opětovně osvojeno, mimo případy uvedené v § 76 zákona o rodině.[165] Je nutné zmínit, že účinek zápisu osvojitelů do matriky namísto původních rodičů je zpětný a osvojitelé jsou považováni za rodiče dítěte již od jeho narození.

Zákon o rodině připouští zrušení osvojeneckého poměru, ale pouze u osvojení prvního typu. Dle § 73 zákona o rodině lze osvojenecký vztah zrušit rozhodnutím soudu z důležitých důvodů, a to na návrh osvojitele nebo osvojence. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou, osvojenec bude mít opět své původní příjmení.[166] Osvojení nezaniká dosažením zletilosti, ani úmrtím osvojence či osvojitele.

5.4 Institut nezrušitelného osvojení vs. právo dítěte znát svůj původ

Jak již bylo uvedeno, osvojení vzniká pravomocným rozhodnutím soudu a dnem nabytí právní moci vznikají také právní následky osvojení. Dítě ztrácí vazby na původní rodinu. Osvojení, tak jak ho chápeme dnes, v sobě zahrnuje náhradní rodinou péči a změnu příbuzenských vztahů. A právě rodina a příbuzenské vztahy jsou pro dítě velmi důležité a mají ohromný vliv na jeho život. Zpřetrhání vazeb k původní rodině a založení vztahů nových v jiné rodině, vytváří poměrně silné pouto mezi dítětem a osvojiteli.

V souvislosti s nezrušitelným osvojením by mohlo dojít ke kolizi institutu osvojení a základních práv samotného dítěte, a to konkrétně práva dítěte znát svůj původ, jenž vyplývá z několikrát zmíněného čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech. S právem znát svůj původ vyplouvají na povrch ještě další práva, se kterými by se mohlo nezrušitelné osvojení střetávat, je to právo znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud je to možné, které je upraveno v Úmluvě o právech dítěte.

Je zřejmé, že jednotlivé státy prostřednictvím mezinárodních smluv se snaží zakotvit zásady, na základě kterých je preferováno, aby dítě vyrůstalo u vlastních pokrevních rodičů. Ne vždy je možné zajistit, aby dítě mohlo být vychováváno svými

[165] ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 115 a násl.
[166] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §73

biologickými rodiči, a v případě, že dítě nemůže vyrůstat ve vlastní rodině, stát má za povinnost se o dítě postarat a zajistit mu náhradní rodinu, která ho přijme a bude mu moci poskytnout zdravý vývoj a jeho celkový rozvoj. Podstatnou a neopomenutelnou skutečností je, že vše musí být v zájmu dítěte.[167]

Jak uvádí doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D. náhradní rodinná výchova má sloužit právě dítěti a je vnímán jako služba dítěti.[168] Pokud na věc nahlížíme z tohoto úhlu pohledu, mělo by být dětem umožněno plné uplatnění jejich základních práv.

I v České republice je zřejmá snaha zlepšení podmínek pro uplatňování práva znát svůj původ. Úprava osvojení v návrhu nového občanského zákoníku lze charakterizovat jako zesílení ochrany dítěte a jeho zájmů, ale i posílení práv rodičů dítěte.

Právě posílení ochrany dítěte můžeme spatřovat již v přesné a výstižné formulaci základních předpokladů osvojení. Nový občanský zákoník zavádí nový institut souhlasu dítěte s osvojením, a to v souladu s požadavky mezinárodního práva na posílení role osvojovaného dítěte. Souhlas dítěte je vyžadován, pokud dítě dosáhlo věku dvanácti let. Jinak dává souhlas opatrovník, ale i tak může soud vyslechnout názor dítěte mladšího dvanácti let.[169] Dle důvodové zprávy k navrhované právní úpravě obsah tohoto ustanovení vyplývá z Úmluvy o osvojení, a to konkrétně z jejího čl. 7 a 8. S otázkou práva dítěte znát svůj původ je spojena povinnost osvojitelů informovat osvojence o jeho původu, a to nejpozději však při zahájení povinné školní docházky. A dále, jakmile osvojenec nabude svéprávnosti, má právo seznámit se s obsahem spisu, který byl v řízení o osvojení veden. § 833 nového občanského zákoníku přináší další podstatný institut, a to utajení osvojení - osvojitel nebo osvojenec může navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte. To obdobně platí i pro utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení.[170]

Zde je patrný záměr zákonodárce zaručit dítěti právo poznat jeho původ a seznámit se se skutečnostmi podstatnými pro jeho další vývoj a s okolnostmi, které mu pomohou pochopit jeho vlastní identitu. Na druhou stranu je třeba ponechat na zúčastněných osobách, aby sami rozhodli, zda samotné osvojení a jeho následky mají

---

[167] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2/2004, s. 52 a násl.
[168] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2/2004, s. 52 a násl.
[169] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, § 801 - § 803
[170] Návrh nového občanského zákoníku dostupný z http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html, § 801 - §803

být utajeny, i zde však může existovat veřejný zájem na tom, který bude převažovat nad zájmy jednotlivých osob na osvojovacím řízení zúčastněných.

ZÁVĚR

Hlavním cílem a smyslem mé diplomové práce bylo zjistit, zda má dítě právo znát svůj původ a v jakém postavení je toto právo vůči babyboxům. Zároveň jsem chtěla poukázat i na jiné instituty, které s touto problematikou souvisí. Z toho důvodu jsem se zabývala i dalšími skutečnostmi a okolnostmi spojenými s právem dítěte znát svůj původ a babyboxy.

Nejprve jsem se pokusila analyzovat mezinárodní a vnitrostátní právní úpravu, jež se přímo vztahuje k jednotlivým kapitolám diplomové práce. Po zhodnocení všech pramenů jsem došla k závěru, že bezesporu nejvýznamnější je Úmluva o právech dítěte a její čl. 7. Právě tato „Úmluva" garantuje právo znát svůj původ, respektive právo dítěte být vychováván svými rodiči, byť s dovětkem, pokud je to možné. Úmluva byla a je inspirací pro mnoho právních řádů. Čl. 7 „Úmluvy" je často používán jako argument lidí, kteří vystupují jako odpůrci babyboxů, případně proti utajeným či anonymním porodům. Odpůrci těchto institutů tvrdí, že je jimi porušeno a obcházeno právo znát svůj původ zaručené „Úmluvou".

Otázka babyboxů je druhým stěžejním bodem mé práce. Z důvodu objektivity jsem se snažila zachytit všechny argumenty, a to jak příznivců, tak i odpůrců těchto zařízení. Babyboxy vyvolávají mnoho reakcí a svou kontroverzní existencí zajišťují, že témata, která se týkají opuštění dítěte, vraždy novorozenců a jiných závažných událostí, jsou stále diskutována a nejsou v naší společnosti opomíjena.

Je pravdou, že babyboxy svou naprostou anonymitou znesnadňují, možná až znemožňují uplatnění práva na znalost původu. Na druhou stranu se snaží ochránit něco velmi cenného, a to je lidský život. Myslím si, že život dítěte je hodnotou vyšší, než je samo právo znát svůj původ. Možná babyboxy nejsou tím nejvhodnějším řešením, ale pokud by měly zachránit jeden dětský život, určitě by jejich existence nebyla zbytečná. Samotné právo na život shledávám, jako nejdůležitější z práv nás všech, ale pravdou zůstává, že by nemělo potlačovat práva jiná. Je nutné, aby se k této problematice přistupovalo citlivě, ale zároveň realisticky.

Jedním z negativ, které bych chtěla zdůraznit, je chybějící právní úprava, která by zakotvila babyboxy v našem právním řádu a stanovila mantinely.

Také je nutné upozornit na možnost zneužití babyboxů. Vzhledem k současné situaci v naší společnosti, a to zejména situaci ekonomické a sociální, není vyloučeno odkládání většího počtu dětí do schránek nebo odkládání a opouštění i dětí starších, než novorozenců. Důvod je jasný, rodiče nezvládají se o své potomky postarat, a tak vložením dítěte do babyboxu se snaží zbavit své zodpovědnosti vůči dítěti.

Dále jsem se zaměřila na možnost uplatnění práva dítěte znát svůj původ v českém prostředí. Zákon o rodině umožňuje poznat genetický původ dítěte prostřednictvím právních domněnek otcovství. Tyto domněnky jsou pevně zakotveny v českém právním řádu, ale s pokrokem v oblasti lékařské vědy vyvstává otázka, zda nejsou zastaralým prostředkem k určování otcovství. Myslím si, že právní domněnky zatím stále mají své opodstatnění. Zákon o rodině klade důraz na manželství a fungující rodinu, z toho důvodu první domněnka určuje otcovství k dítěti, za předpokladu, že se dítě narodí za trvání manželství. Až když této podmínky nelze využít, zákon o rodině upřednostňuje souhlasné prohlášení muže a ženy. Až jako třetí varianta je v zákoně o rodině připuštěna možnost využití analýzy DNA. K tomu bych ráda uvedla, že v analýze DNA vidím možnost, jak určit otcovství, ale neměla by se z této možnosti stávat povinnost.

Jako další problém, který je potřeba řešit, považuji stávající praxi nejvyššího státního zástupce při podání návrhu na popření otcovství, kdy je v zákoně o rodině zdůrazněn zájem dítěte. Tento zájem je mnoha státními zástupci v dnešní době vykládán z hlediska projeveného zájmu nebo finanční zajištěnosti dítěte ze strany otce. Skutečnosti, které by zde měly být hodnoceny, ustupují do pozadí. Je to biologická a sociální stránka, které již nejsou tolik podstatné, naopak do popředí se dostává materiální stránka věci.

Neopomněla jsem zmínit ani otázku tzv. surogačního mateřství, je to z hlediska práva poměrně složitý problém. Česká právní úprava sice řeší tuto otázku § 50a zákona o rodině, ale mám za to, že tato problematika by měla být řešena výslovně. Bohužel ani nově připravovaná právní úprava se tomuto problému nevěnuje jako celku.

V další kapitole jsem chtěla upozornit na další instituty neméně důležité, které jsou propojeny s právem dítěte znát svůj původ. Otázku utajených a anonymních porodů jsem se snažila osvětlit, uvedla jsem pozitivní i negativní reakce a zhodnotila jsem, co nová zákonná úprava přinesla. Utajený a anonymní porod je jistou variantou pro ženy,

které se nechtějí stát matkami a nechtějí vychovávat své dítě. Totožnost ženy, která požádá o utajený porod je známa, nicméně její osobní údaje jsou zapečetěny v obálce a pouze se svolením soudu je možné matku časem identifikovat. Anonymní porod v českém prostředí dovolený není, neboť s ohledem na § 50a zákona o rodině je matkou dítěte žena, která ho porodila. Na základě tohoto ustanovení nelze porodit dítě anonymně a nevstoupit do právního postavení jako matka dítěte.

V poslední kapitole jsem se pokusila o stručný přehled v oblasti osvojení, neboť i toto téma je poměrně úzce spojeno s právem dítěte znát svůj původ. Osvojení dle zákona o rodině dělíme na zrušitelné a nezrušitelné. Nezrušitelné osvojení je takový typ osvojení, kde na místo rodičů v rodném listě dítěte, jsou zapsáni osvojitelé. Následkem této skutečnosti biologičtí rodiče již nemají vůči dítěti žádná práva ani povinnosti. Je to vlastně jediný způsob, kdy se biologičtí rodiče mohou vzdát své rodičovské zodpovědnosti vůči dítěti.

S ohledem na připravovanou rekodifikaci občanského zákoníku jsem se zmínila o podstatných novinkách, které nás do budoucna čekají, a které považuji za významné pro právo dítěte poznat svou minulost. Jedna z větších změn je možnost dítěte po dosažení zletilosti popírat otcovství, další novinkou je povinnost osvojitele informovat osvojence o jeho původu, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však při dosaženi dvanácti let věku.

Pokud bych měla zhodnotit výsledky své práce, myslím si, že každý člověk má právo znát nejen svůj původ, ale i svou minulost, bohužel ne vždy může být toto právo plně uplatněno. Existují situace, kdy je možnost využít či uplatnit právo poznat svůj původ omezena. Odpověď na otázku, jakou váhu či hodnotu má právo znát svůj původ vzhledem k jiným právům, například právu na život, kterým argumentují zastánci babyboxů, není jednoznačná. Možná, že je tomu tak v této chvíli správně, alespoň nejsme nuceni přímo volit mezi těmito právy.

POUŽITÉ ZKRATKY

ČR - Česká republika

Ústava - zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Listina - usneseni předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o rodině - zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Občanský zákoník - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ, občanský soudní řád - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva – sděleni FMZV č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Návrh – Návrh nového občanského zákoníku

ABGB - zákon č. 946/1811 sb. z. s., obecný zákoník občanský

Porod s utajenou totožností matky – utajený porod

POUŽITÉ PRAMENY

Literatura

[1] HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKOVÁ, J.: *Zákon o rodině, komentář a předpisy související.* 8. vydání.: Linde Praha a.s., 2007. 752 s.

[2] HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství - komentář.* 4. vydání.: C. H. BECK, 2009. 566 s.

[3] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ Z.: *České rodinné právo*. 3. vydání.: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 400 s.

[4] KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. : *Římské právo*. 2. vydání.: C. H. Beck, 1997. 386 s.

[5] KNAP, K., ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., PAVLÍK, P., PLECITÝ, V.: *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání.: Linde Praha a.s., 2004. 440 s.

[6] KOBLOVÁ, S., MIŠURCOVÁ, V.: *Právo dítěte v dokumentech*. 1. vydání.: Themis, 1999. 94 s.

[7] PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. Díl 2. Práva a svobody.* 2. vydání Linde Praha a.s., 2002. 1164 s.

[8] MELICHAROVÁ, D.: *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám.* ASPI, 2009. 632 s.

[9] RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva*. 1. vydání.: C. H. Beck, 1999. 227 s.

[10] RADVANOVÁ, S.: *Osvojení v proměnách společnosti, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám.* 1. vydání.: ASPI, 2005. 388 s.

[11] SUDRE, F.: *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Přeložil Jiří Malenovský. 2. vydání.: Masarykova univerzita v Brně, 1997. 364s.

[12] ŠVESTKA, J., et al. *Občanské právo hmotné 1*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 460 s.

[13] ŠVESTKA, J., et al. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní, aktualizované vydání.: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 306 s.

Odborné články

[14] FRANK, R.: Právo znát genetický původ. *Zeitschrift für das gessamte Familienrecht*. 2/1998

[15] FRINTA, O.: Asistovaná reprodukce - nová právní úprava. *Právní fórum.* 4/2007, s. 123 a násl.

[16] FRINTA, O.: Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe. *Právní fórum*. 4/2005, s. 133 a násl.

[17] HADERKA, J.: Surogační mateřství. *Právní obzor*. 10/1986, s. 917 a násl.

[18] HERMANOVÁ, M.: Právní aspekty anonymního odkládání dětí a anonymních porodů v SRN a dalších zemích. *Justiční praxe*. 6/2002, s. 384 a násl.

[19] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2/2005, s.

[20] HUBÁLKOVÁ, E.: Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*. 5-6/2003, s. 282 a násl.

[21] HUBÁLKOVÁ, E.: Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. Zvláštní číslo, *Bulletin advokacie*. 2000, s. 6 a násl.

[22] JÍLEK, D.: Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právník.* 4/1990, s. 364 a násl.

[23] JÍŠOVÁ, A.: Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). *Bulletin advokacie*. 11-12/2006, s. 80 a násl.

[24] KODRIKOVÁ, Z.: „Anonymní“ porody - jsou skutečně utajené?. *Právo a rodina*. 6/2005, s. 17 a násl.

[25] KODRIKOVÁ, Z.: Matka je vždy jistá?. *Právo a rodina*. 10/2006, s. 13 a násl.

[26] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy.* 21/2005, s. 769 a násl.

[27] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Harmonizace a unifikace rodinného práva v Evropě. *Právo a rodina*. 2/2003, s. 1 a násl.

[28] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2/2004, s. 52 a násl.

[29] KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*. 5/2007, s. 32 a násl.

[30] MELICHAROVÁ, D.: Právo znát svůj genetický původ. *Zdravotnictví a právo.* 2/2004, s. 22 a násl.

[31] MELICHAROVÁ, D.: Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství. *Zdravotnictví a právo*. 7-8/2000, s. 24 a násl.

[32] RADVANOVÁ, S.: Rodina jako zdroj statusových práv. In Sborník z konference Rodina a práva osobního stavu (statusová). *Správní právo*. 5-6/2003, s. 250 a násl.

[33] SCHEU, H.: Mezinárodní ochrana práv dítěte. *Acta Universitatis Carolinae – Uridica*. 3-4/1998, s. 59 a násl.

[34] WINTEROVÁ, A.: Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. In Sborník z konference Rodina a práva osobního stavu (statusová). *Správní právo*. 5-6/2003, s. 314 a násl.

[35] ZEMAN, Z.: Několik úvah na okraj umělých početí děti. *Zdravotnictví a právo*. 11/2005, s. 8 a násl.

[36] ZUKLÍNOVÁ, M.: Budoucí občanský zákoník a rodinné právo. In: Otázky rekodifikace soukromého práva. *Acta Universitatis Carolina., Iuridica*. 1-2/2003, s. 141 a násl.

[37] ZUKLÍNOVÁ, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. babyschránek. *Právní rozhledy*. 7/2005, s. 250 a násl.

[38] ZUKLÍNOVÁ, M.: Status-rodinné právo-nový občanský zákoník. In: Sborník z konference Rodina a práva osobního stavu (statusová). *Správní právo*. 5-6/2003, s. 295 a násl.

Internetové zdroje

[39] http://www.babybox.cz/ (12/2011)

[40] http://www.vlada.cz/assets/tema/Charta_detskych_prav.pdf (12/2011)

[41] http://www.epravo.cz/top/clanky/domnenky-otcovstvi-5439.html (6/2011)

[42] http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html (6/2011)

[43] http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf (6/2011)

[44] http://www.mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf (6/2011)

[45] http://www.novinky.cz/domaci/205882-sestimesicni-lhuta-pro-popreni-

otcovstvi-je-moc-kratka-rozhodl-us.html (6/2011)
[46] http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=odievre&sessionid=72160801&skin=hudoc-en (6/2011)
[47] http://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html (6/2011)
[48] http://www.pavelstanek.net/clanky/pavel-stanek-debata-o-stridave-peci-pomuze-zmenit-chovani-soudu.htm (6/2011)
[49] http://www.rovnopravnost.cz/index.php?page=zpravy&page2=detail_clanku&volba=1292 (6/2011)
[50] http://www.zbierka.sk/Default.aspx?sid=15&PredpisID=18474&FileName=05z036&Rocnik=2005&AspxAutoDetectCookieSupport=1 (6/2011)
[51] http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008043004 (6/2011)
[52] http://www.rodina.cz/clanek5222.htm (6/2011)
[53] http://www.sternipark.de/ dne 13.6.2011 (6/2011)
[54] http://de.wikipedia.org/wiki/Babyklappe (6/2011)
[55] http://www.hniezdozachrany.sk/ (6/2011)
[56] http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=odievre&sessionid=72160801&skin=hudoc-en (6/2011)
[57] http://www.tdh.de/content/themen/weitere/babyklappe/studie_toetung.htm (6/2011)
[58] http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008043004 (6/2011)

Poznámka: u každé z výše uvedených internetových stránek je v závorce udáno datum jejich používání (měsíc/rok), jejich aktuální stav a obsah se může lišit nebo již stránky nemusí vůbec existovat.

Prameny

[59] zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
[60] usneseni předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
[61] zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
[62] zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
[63] zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
[64] zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
[65] zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů

[66] sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

[67] sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., Evropská úmluva o lidských právech

[68] zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištěni, ve znění pozdějších předpisů

[69] zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

[70] sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m. s., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojeni

[71] sdělení MZV č. 132/2000 Sb. m. s., Evropská úmluva o osvojení děti

[72] zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů

[73] Sdělení MZV č. 47/2001 Sb. m. s., Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství

[74] Sdělení MZV č. 54/2001 Sb. m. s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí

[75] Pokyn obecné povahy ze dne 5. listopadu 2003, poř. č. 6/2003 nejvyššího státního zástupce o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo 62a zákona č. 94/1963 Sb. o rodině ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

[76] Zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištěni, ve znění pozdějších předpisů

[77] Metodický pokyn č. 2/2005 Věst. MZ, postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem

[78] Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů

[79] Návrh občanského zákoníku – verze platná k 5/2011

Judikatura

[80] nález Ústavního soudu ze dne 19.3.2008, sp.zn. I. US 987/07

[81] rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005

[82] rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. února 2003, ve věci Odievre proti Francii, č. 42326/98

[83] nález Ústavního soudu ze dne 28.3.1995, sp.zn. Pl. ÚS 20/94

[84] nález Ústavního soudu ze dne 28.2.2008, sp.zn. Pl. ÚS 987/07

[85] nález Ústavního soudu ze dne 8.7.2010, sp.zn. Pl. ÚS 15/09

[86] nález Ústavního soudu ze dne 18.1.2006, sp.zn. Pl. ÚS 628/05

ABSTRACT

The Child's Right to Know Their Origin vs. Babybox

The goal of my Master Thesis is to evaluate the possibility of applying the child's right to know their origin, to find out the relationship between the right and Babybox and objectively compile and assess the existence of Babybox itself. My attention has been focused on other institutes, too, where the right to know one's origin is feasible to achieve as well as on institutes where this right is still being heavily discussed. I concentrated on one part of family law that has to react to the scientific and medical progress and changes in society. The topics I focused on are not unambiguous and it is necessary to deal with them sensitively as it is an issue important for the whole of society. It is clear that every human being wants to know their past and roots for many various reasons.

This Thesis is divided into five chapters.

The first chapter is dedicated to legal regulations in family law, both international and domestic. The most important international norms and contracts managing children's rights and related questions are included. I found the Convention on the Rights of the Child, where the right to know one's origin is also included, as the most significant norm. Many institutes are in conflict with this Convention. Czech legal framework derives from various international legal norms and tries to reflect the fast-paced progress of our society. The question remains whether the Czech Republic is successful. In my Thesis, I have tried to describe the current legal framework and changes and intents of this dilemma.

In the second chapter, I have tried to explain the history of relationship between parents and children. The main topic of this chapter is the affiliation proceedings, both in determining the mother and the father. This issue is quite extensive, yet still very important. The mother is always the woman who gave birth to the child – this sentence is still true, even given the rapid medical development, which had brought new possibilities in the territory of assisted reproduction. The question of determining the father is more complicated. The old hypotheses are still valid and have tradition in our legal system, yet they are, to some extent, overcome by DNA testing. The right to know one's origin is also dealt with in this chapter. One must also not forget the negating right

of the General Attorney, which is being discussed lately, especially due to the term "the interest of the child," which the General Attorney is supposed to protect. Not always is this phrase explained by the General Attorney correctly.

The third chapter evaluates the up to date history of Babyboxes. The main ideas of both supporters and opposition of the device as well as my own opinion are included. It is not very easy to assess whether these boxes are right or wrong solution, but they do help save children's lives. One of the arguments of the opposition is that Babyboxes evade or break the right of the child to know their origin; that the child has a right to grow up with their parents and be brought up by them, which the Babybox prevents. The issue is not one sided and everyone is free to make their own opinion.

Secret and anonymous births are dealt with in the fourth chapter. This topic is also not one sided and arouses great amount of inconsistent reactions. Even here the right to know one's origin and the mother's endeavor to shed the parents' responsibility and leave the child are in conflict. The legal framework is not ideal, on the other hand, one can see the attempt to adapt to the contemporary world. The truth remains that the child, who is brought to the world by an unknown mother, has a possibility to find a new family and environment.

The last chapter is sonsisted as a short excurcus to the issue of adoption as this past of family law also is in conflict with the before mentioned right of the child. Adoption is, according to law, divided to reversible and irreversible. The irreversible adoption is the kind where the adopted parents are stated as parents in child's birth certificate. The consequence of such an adoption is that the biological parents do not have any rights or responsibilities to the child.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS

Právo dítěte znát svůj původ/ The Child's Right to Know Their Origin

Babybox/ Babybox